Progon vještica

Hajdinjak, Tanja

Master's thesis / Diplomski rad

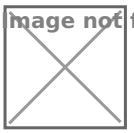
2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:109120

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

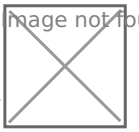
Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

TANJA HAJDINJAK

PROGONI VJEŠTICA

Diplomski rad

Pula, rujan, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

TANJA HAJDINJAK

PROGONI VJEŠTICA

Diplomski rad

JMBAG: 0303040727, redovita studentica

Studijski smjer: Učiteljski studij

Predmet: Povijest

Znanstveno područje: Odgojne i obrazovne znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Hrvatska i europska srednjovjekovna povijest

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan, 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Tanja Hajdinjak, kandidatkinja za magistru primarnog obrazovanja ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

_____

U Puli, 27. kolovoza 2017.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Tanja Hajdinjak dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Progoni vještica “ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 27. kolovoza 2017.

Potpis:

_____

Sadržaj

1. UVOD 1
2. POJAM VJEŠTICA 3
2.1. KOGA SE SVE MOGLO PROKAZATI? 5
2.2. VJEŠTICE ISTRE I KVARNERA 6
2.3. SABAT 8
2.4. POČECI MAGIJE I VJEŠTIČARSTVA 12
2.5. POLOŽAJ ŽENE U SREDNJEM VIJEKU 17
3. POČECI PROGONA VJEŠTICA 19
4. INKVIZICIJA 24
4.1. UTJECAJ KATOLIČKE CRKVE NA PROCESE PROTIV VJEŠTICA 27
5. MALLES MALEFICARUM 32
6. SUĐENJE VJEŠTICAMA 36
6.1. SUDSTVO U HRVATSKOJ 39
6.2. TIJEK PROCESA 43
6.3. PROVEDBA TESTOVA ZA DOKAZIVANJE NEVINOSTI 46
6.4. PRIZNANJA OPTUŽENIH VJEŠTICA 48
7. PROCESI VELIKIH PROGONA VJEŠTICA U HRVATSKOJ 54
8. OBLICI TORTURE 57
9. PRESTANAK PROGONA VJEŠTICA U HRVATSKOJ 61
10. ZAKLJUČAK 65
11. POPIS LITERATURE 66
12. SAŽETAK 68
13. SUMMARY 69

1. UVOD

Progon vještica jedna je od najcrnjih i vrlo složenih pojava europske povijesti. Razvija se od pučkih vjerovanja koja svoje korijenje vuku iz poganskih, primitivnih vremena europske povijesti. Svoj nastavak dobiva zbog crkvenih nastojanja da zaustavi razvoj i napredak društva koristeći se pritom manipulacijom mase praznovjernim idejama koje uključuju borbu protiv hereze i heretika, sve kako bi se učvrstila vjera u Boga, a time i moć Crkve. Crkva je hereticima proglašavala sve one koji proturječe njezinoj ideologiji. Zbog težnje da se iskorijene sva krivovjerja, Crkva je osnovala inkviziju (crkveni sud u borbi protiv heretika). Najgorim vrstama heretika smatrale su se vještice i čarobnjaci. Crkva je čarobnjaštvo smatrala nedozvoljenim povezivanjem čovjeka sa Sotonom u obliku ugovora u kojem čovjek Sotoni daje svoju dušu, a Sotona mu zauzvrat daje natprirodne moći. Sklapanje ugovora odvija se uglavnom na sastancima, tzv. sabatima, gdje se vještice sastaju sa Sotonom, tamo se goste, planiraju svoja sljedeća zlodjela te orgijaju. Smatra se da vještice, kada dobiju moći, bacaju uroke na ljude i životinje, uništavaju usjeve te donose bolesti i smrt.

Kako bi se spriječila vještičja zlodjela, 1486. dvojica inkvizitora, Henricus Kramer i Jakob Sprenger objavljuju knjigu „Malleus maleficarum“ (Vještičji malj) koja je služila kao svojevrsni priručnik za prepoznavanje, ispitivanje i mučenje vještica. Žene koje su optuživane da su vještice bile su mahom iz najnižih društvenih slojeva: udovice, žene kmetova, sitnih obrtnika i sluškinje. Tako je od 15. do 18. stoljeća pogubljeno na tisuće ljudi, većinom žena, pod optužbom za čarobnjaštvo. Psihoza progona zahvatila je cijelu Europu, a i Hrvatsku.

Na optuženim su se ženama prilikom ispitivanja izvršavali i razni testovi kojima se dokazivalo je li optužena vještica ili nije. Nakon toga bi uslijedilo mučenje raznim spravama u svrhu priznanja zločina. Optužena bi u većini slučajeva proglašena krivom i osuđena na smrt spaljivanjem.

Progoni vještica bila je bolesna pojava, splet praznovjerja i zlobe, ali i najučinkovitije oružje za rješavanje osobnih obračuna i osvete.

Procesi protiv vještica postepeno su prestajali krajem 17. stoljeća, a do sredine 18. stoljeća gotovo su i nestali u Hrvatskoj, ali i u Europi. Zasluge za prestankom progona u Hrvatskoj pripisuju se Mariji Tereziji. Ona je, naime, 1758. donijela odredbu prema kojoj sudovi u Hrvatskoj i Slavoniji nemaju uopće prava voditi procese protiv čarobnjaštva bez njezine posebne dozvole. Nakon spomenute godine više nema dokumentiranih slučajeva osude vještica u Hrvatskoj.

2. POJAM VJEŠTICA

Prema pučkom vjerovanju vještice su žene, u narodu nazvane još i “vištice, coprnice, štrige i rjeđe muškarci (vještac, coprnjak, višćun, štrigun)“[1] nadnaravnih moći koje upotrebljavaju kako bi nanijele zlo svim živim bićima na Zemlji.

„Rumunjski folklor poznaje riječ *strigoi* u značenju 'vještica'.“[2] Smatra se da se vještice rađaju sa posteljicom, da imaju nadnaravne sposobnosti, od kojih su neke od njih mogućnost prolaska kroz zaključana vrata, bacanje uroka na ljude i stoku i time im nanose štetu, preobrazba u životinju i sl.. Tijekom određenih noći vještice se mažu tzv. vještičjom mašću kako bi mogle letjeti na svakojakim predmetima, odlaze na određena mjesta gdje se sastaju s ostalim vješticama te se ujutro vraćaju kući.

Vješticom se postaje na dva načina, jedan način je da se dijete već rodi kao vještica ili vještac, a to je moguće vidjeti po boji već spomenute posteljice u kojoj je rođeno, najčešće je crvene ili crne boje; dok je drugi način da žena, odnosno muškarac sklopi savez sa Sotonom i time se odriče svega što je sveto, tj. Boga.

Gotovo su uvijek žene iz redova udovica, koje odbijaju ideju o ponovnoj udaji, smatrane vješticama ili su to pak starice koje se ne drže tadašnjih društvenih normi i pogleda na svijet, nego i u starijoj životnoj dobi žive poput mladih žena.

Vješticom se smatra žena specifičnog izgleda, njezina najčešća fizička karakteristika je izobličenost lica – velike i izbuljene oči, velik povinut nos, izbočena brada te zarasle obrve. U narodnoj se tradiciji opisuju kao starice i žene neuglednog izgleda i ponašanja. Narodna ih je predaja obilježila kao stare usidjelice i udovice koje vračaju i bacaju uroke. Upravo iz tog razloga smatra ih se odgovornima za smrt životinja, djece i dojenčadi, kao i za sušu te nerodicu na poljima.

Njezino nadnaravno djelovanje nastupa noću, kada uz pomoć tzv. vještičje masti kojom se namaže leti na metli ili se preobražava uglavnom u neku leteću životinju (orao, leptir i dr.) te leti na vještičji sastanak koji se najčešće održava na lokacijama

---

[1] „Vještica“, *Hrvatska enciklopedija;* dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64993 (15. kolovoza 2017.)

[2] Čiča, Zoran, *Vilenica i vilenjak: sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2002., str. 100.

poput raskrižja, ispod krošnje oraha, na planinama te na smetištu. Danju vještice žive normalnim životom kao i svi ostali ljudi.

Na spomenutim sastancima vještice iznose svoja učinjena nedjela i dogovaraju svoje buduće planove koji uglavnom uključuju bacanje uroka na ljude, životinje i uništavanje usjeva raznim vračarskim metodama.

Vodeći se prethodno navedenim karakteristikama vještiču nije teško prepoznati, a njezini se uroci mogu poništiti na misi polnoćki (na Badnju večer) pomoću raznih predmeta „kao što su križ, bršljana, bijeli luk i sl.“[3] No, vještičja se zlodjela mogu poništiti i na sam spomen Boga, jer ga se ona boji. Osim toga, vještici je dana mogućnost da se preobrati i počne živjeti normalnim životom tako što se na ispovijedi pokaje za sva svoja zlodjela i uz pokoru tražiti oprost svojih grijeha.

Otpuživanje i prokazivanje vještica bilo je strogo zabranjeno od strane svjetovnih i crkvenih zakona u ranom srednjem vijeku.

U 13. stoljeću dolazi do promjene zakona u kojem svjetovni i crkveni pravnici počinju prihvaćati ideju pučkih vjerovanja u vještice te time započinju njihovi progoni u zapadnoj i srednjom Europi koji će trajati do druge polovice 18. stoljeća.

U vrijeme velikih progona vještica bilo je dovoljno da se samo spomene riječ *vještica* i da se time nekoga pošalje u smrt, neovisno o tome o kojoj se osobi radilo i za što se tu osobu optuživalo. Najčešći razlozi zbog kojih se neku osobu prozivalo da je vještica bili su ženska ljubomora i muška pohlepa. Ukoliko je neka djevojka bila bogata ili pak lijepa, upravo je iz zavisti bila optužena da je vještica. Primjer toga je prelijepa plemenita vlastelinka od Lancinena koju je mala prosjakinja Murgui bez ikakvog dokaza optužila da je vještica i time je poslala u smrt.

[3] Na istome mjestu.

2.1. KOGA SE SVE MOGLO PROKAZATI?

Najčešće optuživane bile su žene, njih „preko 70%“[4], i to uglavnom udovice jer one nisu imale nikoga da se za njih zauzme. Osuđivani su i siromasi, starci te mahom žene koje su se bavile izradom pripravaka od ljekovitog bilja, osobito ako pripravak ne bi imao nikakav ili pak neželjeni učinak. Strah od inkvizitora bio je velik. Oni su mogli optužiti koga god su željeli, nisu marili o tome radi li se o muškaracu ili ženi, bogatašu ili siromahu, ugledniku ili pak priprostom čovjeku.

Sve ovo ukazuje na to da progoni vještica i čarobnjaka, koje je država prihvatila preuzevši ih od Crkve, već u 16. stoljeću poprimaju ogromne razmjere, te da su bili usmjereni uglavnom na najniži društveni sloj, jer on jedini nije imao sredstva za obranu s obzirom da nije imao bogatstvo niti utjecaj u društvu.

Prema određenim saznanjima, u tim je progonima usmrćeno nekoliko stotina tisuća osoba.

Žrtve optužba u Hrvatskoj, ali i drugdje u Europi bile su najprije mučene, a zatim gotovo u svim slučajevima i smaknute, i to su najčešće bile žene iz najnižih društvenih slojeva: sluškinje, žene kmetova i sitnih obrtnika, samohrane majke te udovice. Istom socijalnom položaju pripadaju i rijetki muškarci koji su osuđivani zbog vračanja.

Navodne vještice bilo je moguće optužiti za svakakva zlodjela. Ljudi su znali sumnjičiti ženu da je „ubijala pogledom, pretvarala se u vjetar, uništavala ljetinu, ubijala stoku.”[5]

Vještice su uglavnom bile glavni krivac za sve loše što se ljudima dogodilo, ako bi primjerice pala tuča i uništila sav urod na poljima ili ako od krave ne bi dobivali mlijeko, ili još gore, muškarac ne bi mogao imati potomstvo, a žena ne bi mogla ostati trudna.

[4] „Progon vještica – mračno doba ljudske povijesti“, *JW.ORG;* dostupno na: https://www.jw.org/hr/izdanja/casopisi/g201405/progon-vjestica-mracno-doba/ (15. kolovoza 2017.)

[5] „Na udaru malja“, Hrvatska revija; dostupno na: http://www.matica.hr/hr/354/na-udaru-malja-21082 (15. kolovoza 2017.)

2.2. VJEŠTICE ISTRE I KVARNERA

U potrazi za nepobitnim dokazima o pretpostavljenoj realnosti vještica vjeruju se kako nijedan ambiciozan autor dosad nije zaobišao Istru, njezine štrige i štrigune, more i krsnike, ili kakvim imenima sve ne nazivali ta nemirna, čudesna bića, „koja od pamtivijeka šire strah i nelagodu noćnim pejzažima kolektivne imaginacije.“[6]

Istra i Kvarner su tako prilično specifično područje koje u narodnim pričama vrvi od brojnih nadnaravnih bića. Tu spoznaju možemo zahvaliti bogatom kompleksu predaja i priča o štrigama, štrigunima, morama i krsnicima.

Svako od spomenutih nadnaravnih bića ima svoje određene karakteristike i značajke. Smatra se kako se primjerice štrige i štriguni rađaju s košuljicom crvene ili tamne boje koja im se prišije ispod pazuha, to im daje moć, a kada malo sazriju, mogu postići nevidljivost. Osim s košuljicom, štriguni se rađaju još i s repom koji skrivaju. Oni dakle posjeduju nadnaravne sposobnosti, mogu prolaziti kroz zatvorena vrata ili se bezbrižno igrati s vukovima i medvjedima. Opasni su i zli jer donose pošast ljudima i stoci, bacaju zle uroke i izazivaju tuču i sušu. Prema potrebi mogu se pretvoriti u različite životinje poput mačke, vukova, žaba i drugih životinja. U određenim noćima, posebice u noći sv. Jurja i sv. Andrije, nakon 11 sati napuštaju kuće i sastaju se uglavnom na raskrižjima, daleko od svih. Tamo se u ljudskom obliku međusobno tuku, nanose zlo ljudima i bore se sa svojim zakletim neprijateljima – krsnicima. „Takvi sastanci traju čitavu noć, ne bi li se pred zoru izmirili i zaplakali. Kući dolaze blijedi i iscrpljeni, te bez znanja što im se dogodilo dok su zapali u dubok san. Za života odlikuju se zlim karakterom, a ako se nakon smrti nad njima ne provede propisani egzorcizam, primjerice da im se jezik probije čavlom za potkivanje konja, vraćaju se među žive, gdje nastavljaju svoju zlu rabotu, dvostruko opakiju nego ranije.“[7]

„Ovakvi navodi jasno ukazuju na vjerovanja kako štrigun može vlastitu dušu pretvoriti u životinju. To se direktno oslanja na elemente šamanizma u kojem se vjeruju kako čovjek posjeduje dvije duše, životnu dušu i dušu iz sna. Šaman može padanjem u trans kontrolirati svoju dušu iz sna i pri tome komunicirati s nadnaravnim

[6] Perić, B., Pletenec, T., Fantastična bića Istre i Kvarnera, Vuković&Runjić, Zagreb, 2008., str. 29.
[7] Isto, str. 32.

svijetom (svijetom bogova) ili tijekom sna prelaziti velike geografske udaljenosti. U Istri su najčešći životinjski oblici u kojima se duša iz sna objavljuje miš, muha, kukac ili crni pas. Za razliku od šamana, štriga, odnosno štrigun nikada neće liječiti ljude nego uglavnom donositi bolest, a u nekim slučajevima smrt.“[8]

Detalj koji u bogatoj istarskoj predaji također fascinira je tzv. krsnik. I krsnik se također rađa s košuljicom, samo što je njegova bijele ili neke druge svijetle boje. On je štrigunov suparnik i zakleti neprijatelj, jedinstven je u svojoj ulozi, pojavi i djelovanju. Opisuje se kao borac protiv štriga i štriguna. On dakle brani ljude, odlazeći noću na tzv. križine i kružere u borbu sa zlim silama. U toj se borbi on pretvara u isti (životinjski) lik kao oni, samo što je on bijele boje ili šaren, dok su oni crni. Snaga mu je dvanaest puta veća od štrigunove. Smatra se kako su „krsnici ti koji se tuku protiv štriguna i na taj način štite selo od najezde štriguna koji bi poubijali svu djecu u okolici.“[9]

Mora kao jedno zanimljivo nadnaravno biće naziv je za istarsko–kvarnerske vještice. I one pokazuju neke elemente štrigunskih moći kao što je moć pretvaranja u životinje, posebno u muhe, kokoši, svinje, konje i koze. No, one napadaju isključivo djecu i muškarce i to noću. Zavlače se u kuće kroz ključanice te sjedaju na prsa čovjeka i sišu mu krv. Posebno su opasne za djecu i vrlo su često glavni uzrok dječje smrti. Njezina usmjerenost prema maloj djeci u iskazima ljudi vrlo je često vezana uz gubitak vlastitog djeteta. Naravno, u tim iskazima se navodi kako je ona sama pojela svoje dijete. Jasno je kako gubitkom djeteta žena lako u očima mještana preuzima odgovornost za zdravlje ostale djece u selu ili okolici, gotovo poput zarazne bolesti. Stoga se kao zaštita od more ispod dječjeg jastuka stavlja ogledalo i Salamonova zvijezda. No, osim zaštite moru se može i uhvatiti u bocu i držati je unutra. Vjeruje se kako će onda drugi dan, žena koja je mora i koja je ulovljena, doći posuditi soli. „Ta sol će je onda spasiti, ali više neće moći činiti štetu. Ako joj se ne da sol u stanju je napraviti veliku nuždu pred vratima ukućana, tako da joj se uglavnom daje ono što traži. Ljudi uglavnom tvrde kako se ne treba truditi prepoznati moru, svi u selu ionako znaju tko je. Riječ je uvijek o oblicima ženskih identiteta koji nisu prihvatljivi.“[10]

[8] Isto, str. 20.
[9] Isto, str. 33.
[10] Orlić, Drago, *Štorice od štrig i štriguni,* Zoro, Zagreb, 2008., str. 9.

2.3. SABAT

„Predodžba o sabatu jedna je od najkarakterističnijih predodžbi iz razdoblja progona vještica, a podrazumijeva periodični sastanak vještica na određenim mjestima kamo dolaze leteći natprirodnim sredstvima, te izvode razne nedolične i bogohulne radnje.“[11]

U mnogim se spisima može naći opis sabata u Hrvatskoj. Dakle, sastanci su se odvijali noću, tamo bi vještice jele mnoga ukusna jela i pile razna pića. „Od jela koja su se služila naročita je bila gibanica“[12]. Prilikom mučenja, mnoge su optužene vještice izjavile kako je čak i ljudsko meso bilo posluživano. Smatra se kako je na tim sastancima prisustvovao i sam Sotona te da su vještice s njim spolno općile. Optužene su ga opisivale kao muškarca i davale mu razna imena, poput: „Matić, Primus, Markaj, Lucifer, Silnjak, Gasperl, Kralj itd.“[13]

Kao što je već poznato vještice su uvijek udružene u skupine, i na sabat lete na metli ili stolici, tako što se namažu vještičjom mašću, pretvarajući se u neku leteću životinju ili lete na nekoj zvijeri. Mjesto sastanka su uglavnom raskrižja ili vrhovi planina. Sabat vodi demon ili Sotona u obliku jarca ili neke druge životinje. Na sabatu se prisutni odaju hrani, piću i bludu. Zatim ih Sotona upućuje na nanošenje štete ljudima zazivanjem poplava, tuče, suše, bolesti i upućuje ih također na razaranje brakova, nanošenje zla životinja, ljudima i djeci.

Primjer jednog takvog obreda opisan je u knjizi *Vještice*, Julesa Micheleta. Žena koja je predvodila obred prinijela je samu sebe okupljenima kao jelo i tu je njezina uloga završena. Prinijela je, dakle, žrtvu i time je istinski čin žrtvovanja obavljen. Nakon toga bi ustala, ali ne bi napuštala svoje mjesto sve dok ne bi ustanovila vjerodostojnost cijelog čina tako što bi pozivala samog Boga da se gnjevno oglasi gromom.

[11] Čiča, Z., nav. dj., str. 17.

[12] „Inkvizicija u Hrvatskoj“, *Wikipedia*; dostupna na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Inkvizicija_u_Hrvatsko (15. kolovoza 2017.)

[13] Na istome mjestu.

Izgovarala bi riječi „*Agnus Dei* (Jaganjče Božji)“[14] i sl. rugajući se time Bogu, lomila kršćansku hostiju i raskomadala žabu krastaču koju je donijela na obred. Zastrašujuće bi kolutala očima, pogledavala prema nebu i zatim, odrubljujući žabi glavu izgovarala čudne rečenice poput: „O Philiphe (Bože), kad bih te držala, isto bih ti učinila.“[15]

Bog se ipak nije oglasio, time se smatralo da ga se zastrašilo i da je pobijeđen. Lukava sotonska skupina željela je zadiviti narod svime što im je na obredu pripremila. Željelo se tu nekolicinu lakovjernika impresionirati i zastrašiti svojim ritualima. Potom su jeli raskomadanu žabu krastaču koju su izabrali upravo iz razloga što se vjerovalo da je otrovna. Preskakivali su čak i vatru i to vješto,tako da se nisu opekli, kako bi što više zabavili prisutne i pakao prikazali kao bezazleno mjesto.

Kao što je već navedeno, jedna od glavnih obilježja sabata bile su orgije. Autori koji se bave tematikom sabata govore kako se na tim sastancima održavao veliki bal pod maskama u kojem je svatko općio sa svakim, osobito su bila česta općenja s bliskim rođacima. Incest je, kako autori navode, bio zapravo jedini cilj sabata. Na tim se velikim skupovima navodno ponekad okupljalo i do dvanaest tisuća duša pred kojima su se događale najčudnije izopačene radnje.

Sve to zvuči pomalo nevjerojatno. Pa tako isti autori navode i druga saznanja koja su potpuno kontradiktorna prethodno navedenim radnjama na sabatu. Govore da se na sabat dolazilo u paru i da se za stolom sjedilo u dvoje, a ukoliko bi se tamo našao koji samac, odmah bi mu se pronašlo nekog mladog demona da mu pravi društvo. Čak su i ljubomorni muškarci na takve sastanke dovodili svoje znatiželjne djevojke.

Poput svake religije, i obožavanje Sotone ima određene obrede koji se sastoji od nekoliko cjelina. Da bi se pristupilo ovoj religiji mora se proći prvi obred, a to je obred prijama koji podrazumijeva sklapanje ugovora sa Sotonom. Odmah zatim slijede sveti plesovi koji se održavaju na sabatu na određene datume, a to su „2. veljače (Svijećnica), 31. listopada (večer uoči Svih svetih), 1. kolovoza i 30. travnja (večer uoči prvog svibnja).“[16] Treći obred podrazumijeva gozbe i to na manjim, povremenim

[14] Michelet, Jules, *Vještica*, preveo Ivan Jurišić, Slovo, Zagreb, 2003.,(prvo izdanje: E. Dentu Libraire, Paris, 1862.) str. 115.
[15] Na istome mjestu.
[16] Čiča, Z., nav. dj., str. 21.

sastancima, dok zadnji obred uključuje ritualne orgije na sabatima. Od ostalih ceremonija koje ova religija uključuje tu su još i „obožavanja, molitve, žrtvovanja i slično“.[17]

Zanimljiv slučaj dogodio se u Španjolskoj u kojoj su od „1802 slučaja optužbe za vračanje, 1384 bila protiv djevojčica mlađih od 12 i dječaka mlađih od 14 godina.“[18] Tada se pokušalo utvrditi kako optužene vještice odlaze na sabat. Jedan od inkvizitora po imenu Salazar naginje najviše ka staroj „teoriji o snu“[19], u kojoj vještice u snu odlaze na sabat. On tu teoriju potvrđuje iznoseći dokumentaciju prema kojoj je 102 ljudi izjavilo da na sabat gotovo uvijek odlaze u snu. Kao primjer navodi i sedamnaestogodišnju Cateline koja je izjavila kako je na sabat prenesena tijekom trajanja propovijedi u Crkvi, jer ona ništa od onoga što se na propovijedi govorilo nije čula, no nitko nije primijetio njeno odsutstvo.

Sve to je Salazara nagnalo da provede nekoliko eksperimentalnih istraga. Jedna od istraga odnosila se na vještičje masti koje su vještice koristile kako bi mogle letjeti na sabat, a također su ih koristile i za uništavanje usjeva i trovanje ljudi i životinja. „Tijekom istrage, pronađene su dvadeset i dvije posude s mastima, prašnicima i slično.“[20] Sve što je pronađeno, isprobano je na životinjama i na jednoj optuženoj vještici. Utvrdilo se kako su masti bezopasne, jer nisu imale nikakvog učinka. Nakon što su ih ljekari proučili, zaključeno je da se radi o potpuno bezazlenoj mješavini masti, čađe i slično. Naposljetku se ispostavilo da su optužene pripremile te mješavine kako bi ispunile očekivanja koja su pred njih stavili ispitivači.

Druge su se istrage odnosile na sabat. Od šesnaest optuženih osoba koje su tijekom torture priznale da su prisustvovale sabatima, istražitelji su zahtijevali da ih u tajnosti odvedu na mjesta na kojima se sabat održavao. Osim toga, kada bi stigli na mjesto sastanka, od njih se tražilo da rekonstruiraju događanja na sabatu i to u detalje, primjerice da prikažu mjesto na kojem Sotona sjedi, gdje sjede ostali itd.. Rezultat istrage pokazao je nepodudarnost u izjavama.

[17] Isto, str. 17.

[18] Isto, str. 35.

[19] Na istome mjestu.

[20] Isto, str. 36.

Kada je veći broj djece opisao određeno mjesto sabata, na to mjesto poslana su u zasjedu dvojica tajnika Inkvizicije. Tajnici su proveli cijelu noć na tome mjestu i utvrdili kako se tijekom noći ništa čudno nije dogodilo, iako su djeca tvrdila da su se oni prethodne noći tamo igrali i plesali sa Sotonom.

Osim sabata za koje se smatralo da ga predvodi Sotona, postoje i rijetki dokumentirani procesi iznimne povijesne važnosti, kao i poznati *Canon Episcopi* (Kanon 'Biskupi') te dokumenti raznih koncila iz 13. i 14. stoljeća, u kojima se spominje božica kao predstavnica sila zla. Naime, brojne nevjernice noću su se odazivale na poziv božice s kojom su letjele na udaljena mjesta, uglavnom na leđima raznih životinja. Žene su izvršavale zapovijedi koje im je božica na sastancima dala i na nju gledale kao na svoju gospodaricu. Mnogi izvori daju različita imena božici od kojih je zasigurno najpoznatije ono „iz rimske mitologije Dijana. Imena koja su joj dana iz folklora su: Abundia, Richella, Holda, Madona Oriente, Benzozia te Perchta, a iz pisane tradicije dano joj je ime Herodia“[21]. Povjesničar Ginzburg smatra kako su razne teorije o sabatima najviše proučavane između sredine 15. i početka 16. stoljeća na krajevima alpskog luka i u dolinama rijeka.

[21] Čiča, Z., nav. dj., str. 40.

2.4. POČECI MAGIJE I VJEŠTIČARSTVA

Pojave koje u ljudskoj povijesti zasigurno plijene najviše pozornosti i interesa čovjeka jesu one vezane uz magiju, tajanstvenost i izvanzemaljsko. Što je zapravo magija? Brojne su definicije koje objašnjavaju pojam magije. Neki govore da je to „znanost o tajnama prirode, upućenost u skrivene prirodne procese i vještine te sposobnost ovladavanja njima ili utjecanje na njih. Drugi pak navode da je magija skup rituala, moći i simbola koji se međusobno isprepliću kako bi se vlastitim mističnim snagama i znanjima promijenio prirodni poredak oko sebe“[22], dok treći tvrde da je to jednostavno plod sklopljenog saveza između Sotone i čovjeka, prema kojem Sotona čovjeku daje čarobne moći i bogatstvo, ispunjavajući mu pritom sve materijalne želje, a zauzvrat dobiva njegovu dušu.

Magija se kroz cijelu ljudsku povijest manifestirala preko određenih, izabranih posrednika između prirodnih i natprirodnih sila. Ljudske posrednike kroz čitavu povijest nalazimo u različitim oblicima određene kulture kao što su „vračevi, šamani, žreci, proroci, sveci, magi, mistici, mudraci, čarobnjaci, vješci i vještice.“[23]

U spiljama diljem Europe postoje tragovi magijskih obreda. „Prikazuju se obredni činovi u kojem skupina žena pleše oko muškarca koji je maskiran u neku životinju. Poznati su i mnogi kultovi Velike majke, od kojih je ostalo dosta artefakata, u kojima se slavi ženski aspekt prirode i stvaranja, a artefakti naglašavaju ženska obilježja plodnosti.“[24] Čini se da su tako mnogi prvotni kultovi nastali u društvima u kojima je žena bila ta koja je dominirala. U takvim je društvima lik žene i prirode općenito predstavljao stalnost i nužnost kako bi se održao prirodni poredak i ravnoteža.

Po svemu sudeći i slavenska je mitologija bila poprilično bogata, ali ju je danas, bez detaljnih opisa i nalaza, teško u cijelosti sagledati zbog dužeg povijesnog razdoblja koje je prošlo od kad je ona zamijenjena kršćanstvom. To potvrđuje i činjenica da su se „nakon različitih romantičarskih interpretacija i reinterpretacija u 19. stoljeću mnogim božanstvima dodavala neka nova obilježja, kako iz književnih tako i političkih, nacionalnih i integracijskih razloga, pa se tako ponekad slavenska

[22] Na istome mjestu.
[23] Na istome mjestu.
[24] Na istome mjestu.

mitologija čini bogatijom no što ona zapravo jest.“[25] No, od onih bogova ili bića koji se izdvajaju zbog svoje zastupljenosti u mnogim pjesmama, bajkama i mitologijama, valja spomenuti poznatu Baba Rogu, koja bi zbog svojih karakteristika bila odlična kandidatkinja za vještičju božicu. Zvana još i Baba Jaga i Baba Zima bila je to moćna čarobnica koja je živjelo skrivena duboko u šumi, u kući postavljenoj na kokošju nogu, a oko kuće je bila postavljena ograda izrađena od ljudskim kostiju i lubanja. „U mitologiji je uglavnom prikazana kao neugledna, slijepa ili poluslijepa starica koja se hrani ljudskim mesom. Osim nje, u mitologiji se može naći još i božica Morena (Morana, Mara), božica smrti i zime, te Černobog (Črnobog, Crnobog), bog smrti i nesreće. I dok su se ženski magični kultovi u starom vijeku i antici uglavnom odnosili na ljubav, lov i plodnost“[26], u slavenskoj mitologiji već se počinju uviđati prvi mračni elementi bolesti, zlih uroka i smrti. Tako se na magiju počelo gledati kao na nešto negativno i štetno.

Zatim dolazimo do srednjeg vijeka u kojem se magija prikazuje kao najgora moguća djelatnost, a žena kao vještica, pa je tako u 14. stoljeću pred ženu stavljen životni put prepun užasnih muka koji završava lomačom i trajati će nekoliko stoljeća. Počevši od 1300., ženino liječenje proglašeno je vražjim djelom, a njezini lijekovi otrovima zbog kojih treba biti kažnjena. Zbog lijekova koje su davale gubavcima, ali i drugim bolesnicima kako bi im ublažile bol, stavljene su na najgore muke. No, nisu samo žene te koje se kažnjavalo zbog čaranja, kažnjavalo se također i muškarce. Tako je papa Ivan XXII. naredio da se jednom biskupu, osumnjičenom da se bavio magijom, živom odere koža. Budući da je bilo svejedno tko će biti kažnjen, ljudi su živjeli u velikom strahu, a tko se pritom još i bavio ljekovitim biljem i pripremom napitaka preuzeo je veliki rizik. Ukoliko bi se saznalo da se netko bavi 'vračanjem' bio bi osuđen na smrtnu kaznu.

Crkva je tako odbacila prirodu gledajući na nju kao na nešto nečisto i sumnjivo. „Odbacila je još jednu sitnicu: logiku i slobodan razum. Crkva u životu vidi samo iskušenje i patnju i ne trudi se produljiti život“[27] niti se založiti za izlječenje bolesti. Jedini lijek koji ona predlaže i smatra ispravnim je pomirenje sa sudbinom,

[25] Na istome mjestu.
[26] Na istome mjestu.
[27] Michelet, J., nav. dj., str. 22.

iščekivanje smrti i nada u smrt. Zato ona u ženama koje liječe vidi neprijatelja u obliku Sotone. Sotona tako u obliku obične žene (po mišljenju Crkve) postaje liječnik, pomoćnik živim stvorenjima, tješitelj i još mnogo više. Pa tako prema izjavi Crkve u 14. stoljeću, svaka žena koja se usudi liječiti, a da za to nije osposobljena je vještica i zbog toga mora umrijeti.

„Žena je ipak na svijetu najbliža prirodi. Ona posjeduje određenu lukavu nevinost svojstvenu mladoj mački ili prepametnom djetetu.“[28] „Žena tako postaje specijalista u operacionalizaciji znanja o prirodi.“[29] To se znanje sastoji od poznavanja biljaka, pripremanja napitaka i masti raznih vrsta i liječenja, pomaganja u problematičnim životnim situacijama, „iz čega proizlazi da obratnom upotrebom tih svojih sposobnosti ima i moć da naudi.“[30]

Što se tiče njihovog načina liječenje, zna se da su uvelike koristile, i to u najrazličitije svrhe, da bi umirile i potom izliječile, veliku porodicu sumnjivih i vrlo opasnih biljaka koje su im bile od velike pomoći i stoga su s pravom nazvane *'pomoćnice'*. Uporaba većine tih biljaka bila je vrlo rizična. Trebalo je biti hrabar, a možda i genijalan, pri određivanju doze.

Među bezopasnim biljkama koje su se koristile za liječenje bile su one uobičajene povrtlarske biljke koje su ujedno i dobre za jelo, primjerice plavi patlidžan i rajčica. Biljke koje su se koristile kako bi smirile i ublažile bol bile su također bezopasne, poput primjerice divizme (biljke iz porodice zijevalica, s velikim dlakavim listovima), a upotrebljavale su se kao oblog.

Srećemo zatim jednu već sumnjivu biljku, za koju su mnogi vjerovali da je otrovna. Zove se gorkoslada, ime je dobila po tome što je najprije slatka kao med, a potom gorka. Ali je korisna, jer umrtvljuje bol. „Uporaba gorkoslada označila je vjerovatno prvi pokušaj smjele hemeopatije koja se postupno okretala opasnijim otrovima. Kako izaziva lagano nadraživanje i štipkanje, predodredili su je za liječenje glavne bolesti onog vremena, bolesti kože.“[31]

[28] Isto, str. 86.

[29] Čiča, Z., nav. dj., str. 16.

[30] Isto, str. 16.

[31] Michelet, J., nav. dj., str. 93.

Žene koje su zbog liječenja smatrane vješticama izlagale su se velikoj opasnosti. Nitko u to vrijeme nije vjerovao da su njihovi napitci ljekoviti, bilo da se koriste izvana, ili ih se uzima u malim dozama. Biljke koje su sve od reda nazivane *„vještičjim travama“*[32], označavale su mogućnost da zbog njih žene koje su se njima bavile budu spaljene. Takve se žene smatralo trovačicama ili urokljivima. Okrutan narod ih je lako mogao proglasiti vješticama i mučenjem od njih tražiti priznanje za svoja zlodjela te naposljetku i staviti na lomaču kako bi to svima bila lekcija.

Malo koja se žena zbog toga usudila liječiti i uopće nalaziti ljekovito bilje. Ako bi se i upustila u traženje bilja, to bi činila navečer ili ujutro, kad je manja opasnost da bude viđena. No, postoji priča kako je mali pastir uočio neku vješticu i ispričao selu kako se prikradala ruševinama kuće i bacala pogled na sve strane te nešto mrmljala. Rekao je da se jako uplašio, jer da ga je vidjela, da bi sigurno nastradao, vjerovao je da bi ga pretvorila u guštera, žapca ili slijepog miša. Pričao je da je ubrala najružniju biljku koju se može vidjeti, čudne, blijedožute boje, s crvenim i crnim prugama, poput vatre. Cijela stabljika bila je prekrivena dugačkim, crnim i ljepljivim dlakama. Potom ju je žena grubo iščupala mrmljajući nešto i zatim je nestala, vjerovatno je odletjela, jer nije mogla tako brzo otrčati. Upozorio je mještane kako je ta žena opasna za cijeli njihov kraj. Biljka o kojoj je bila riječ zove se bunika. Ona svojim izgledom djeluje pomalo zastrašujuće, ali je također i „moćan melem, blagi umirujući oblog koji smiruje, ublažava, uspavljuje bol, a često i liječi.“[33]

U Hrvatskoj su također mnoge žene završile na lomači jer su se bavile liječenjem pomoću ljekovitog bilja. U Zagrebu je tako „liječenje biljem i prirodnim magnetizmom bila druga najzastupljenija djelatnost“[34], iako je rizik od kažnjavanja bio velik. Tako su se mnogi Zagrepčani za pomoć obraćali ženama koje su su se bavile prirodnim metodama liječenja. Razlog tome bio je taj što je do liječnika bilo teško doći, a kad bi se i došlo, njegove metode liječenja bile su gotovo uvijek iste, a sastojale su se od:

[32] Isto, str. 94.

[33] Na istome mjestu.

[34] „Zagrebačka vještica: Optužili ju da se pretvorila u muhu“, *Express;* dostupno na: https://www.express.hr/life/zagrebacka-vjestica-optuzili-ju-da-se-pretvara-u-muhu-1927 (15. kolovoza 2017.)

„rezova radi puštanja krvi, primjene pijavica i tome slično. Takvi su oblici liječenja pacijentima većinom donosili još veću bol i patnju nego sama bolest.“[35]

Prirodnim metodama liječenja u Zagrebu bavila se i Marica Vugrinec Sajković. Ona je naime 1751. optužena za vještičarstvo, jer je uspješno izliječila jednu tinejdžericu iz Svete Helene od teškog oblika paralize. Ubijena je prilikom mučenja.

[35] Na istome mjestu.

2.5. POLOŽAJ ŽENE U SREDNJEM VIJEKU

Zbog velike manije progona vještica ženin je položaj u srednjem vijeku bio čak tragičniji od onog u antici, kada žene nisu imale nikakva prava.

Srednji vijek bio je primjer čudovišne izopačenosti, vjerovalo se da su žensko tijelo i žena kao njegova predstavnica grješni i nečisti te da je „žena prokleta još od Eve.“[36] Kršćanstvo uzdiže Majku Božju kao *Djevicu,* kao *Našu Gospu,* samim time što se nju prikazuje kao primjer potpune čistoće, stvarnu se ženu zbog toga ponižava i gleda na nju kao na nečisto stvorenje. Muškarcima se zato stvarna žena u usporedbi s Majkom Božjom želi prikazati kao stvorenje koje je zbog same njezine prirode grješno.

Zbog takvog, izopačenog načina razmišljanja i njegovog širenja, žena je takvo mišljenje naposljetku i prihvatila te se s njim pomirila. Pomirila se i s okrutnim predrasudama i povjerovala da je nečista. U trudnoći bi pokušala sakriti svoj trudnički trbuh iz kojeg se rađa novi život. I kad je rađala skrivala bi se i to učinila diskretno, dalje od očiju muškaraca. Bilo ju je stid i toga da bude sretna, da voli i da bude voljena. Bila je žrtvom okrutnog svijeta u kojem se zbog izopačenih umova stidjela same sebe.

Žena je tako u svemu bila umjerena, u hrani pogotovo, hranila se osnovnim namirnicama, uglavnom voćem i povrćem, dok bi drugo ostavljala muškarcu. Na ženu se gledalo s prijezirom, s dozom rezerviranosti i zbog toga se nju samu umalo dovelo do toga da moli za oproštaj što živi, što su joj dani uvjeti da preživi sve nedaće koje su stavljenje pred nju.

Tu dolazimo i do problematike brakova u srednjem vijeku i ženinog položaj kada je riječ o odnosu s muškarcem. U to su vrijeme brakovi bili dogovoreni, roditelji su ti koji su bili zaduženi za ugovaranje brakova. Od strane isprošene djevojke, mladoženjina obitelj očekivala je određenu korist. Ukoliko s djevojkom prilikom udaje nije dolazio miraz, na nju se gledalo kao na kućnu radnu snagu.

[36] Michelet, J., nav. dj., str. 97.

Nakon što djevojka useli u mladoženjinu kuću ona postaje snaha, i tu dolazimo do termina „Snahovanje“[37]. „Snahovanje“ označava prvu fazu života mlade žene u novoj obitelj, traje od šest mjeseci do godine dana i na to se gleda kao na neku vrstu inicijacijskog testa. Muževa bi obitelj pratila ženino ponašanje i na temelju toga bi donijela svoj sud o njezinoj „marljivosti, spretnosti, štedljivosti i dobrom odgoju.“[38] Ta je tradicija obuhvaćala zagrebačka sela i zaživjela sve do 20. stoljeća.

„To pleme, tu gomilu ljudi 'koji su zajedno ustajali i lijegali' – 'jeli isti kruh i pili iz jednog vjedra', držao je jednom obitelji. U toj gomili do žene nisu puno držali. Njezin položaj nije bio visok. Iako se Bogorodica, kao idealna žena, iz stoljeća u stoljeće sve više uzdizala, obična žena nije puno vrijedila u tim seoskim masama, u mješavini ljudi i stoke.“[39]

Kmetske obitelji teško su preživljavale. Incest je kod takvih obitelji u srednjem vijeku bio prikaz njihovog općeg stanja u teškoj neimaštini. Iako se o tome vjerojatno nije javno raspravljalo, takvih je slučajeva bilo mnogo kao posljedica lošeg ekonomskog stanja i bijede kmetova. Bilo je čak i incesta između majki i sinova. Budući da su žene u tadašnje vrijeme manje radile, one bi uglavnom brinule o stoci, domaćinstvu i djeci, muškarci su bili jedini izvor prihoda u obitelji. Iz tog se razloga došlo do zaprepašćujućeg zaključka da su žene smatrane nekorisnima u obitelji i da je zbog toga u obitelji jedna bila sasvim dovoljna.

Kada je riječ o medicini srednjeg vijeka, ona se bavila isključivo muškarcem koji je smatran višim i čišćim bićem od žene, jer „jedino on može postati svećenik i pred oltarom izigravati Boga.“[40] Žene su tako bile primorane liječiti se same, zbog čega su mnoge proglašene vješticama, jer su liječiti mogli samo oni koji su za to bili osposobljeni i školovani.

[37] Babić, Jasna, *Vještice oko Velikog Gradišća*, Biakova, Zagreb, 2015., str. 42.

[38] Isto, str. 42.

[39] Michelet, J., nav. dj., str. 48.

[40] Isto, str. 97.

3. POČECI PROGONA VJEŠTICA

Prejednostavno je reći da je povijesna činjenica progona vještica složena pojava. Radi se o pojavi koja se različitim intenzitetom provlači kroz nekoliko stoljeća u različitim oblicima, uključuje velik dio Europe i određene krajeve Amerike, dotiče sve društvene slojeve te ostavlja veliki trag u gotovo svim društvenim sferama kao što su „religija, pravo, književnost, folklor, politika dotičući čak i ekomska pitanja itd..“[41]

Ne bi se pretjeralo ako se o progonu vještica izrazi „terminologijom Marcela Maussa kao o *totalnom fenomenu.*“[42]

Taj se fenomen obično u neformalnom govoru smješta u srednji vijek upravo iz razloga što su tada progoni vještica bili naraširenij i najintenzivniji. Srednji vijek zasigurno zasluženo nosi epitet 'mračni'. Opisuju ga „potresne slike tornjeva ili svijećom osvijetljeni vlažni zidovi podzemnih mučionica“[43] koje sadrže zastrašujuće sprave pomoću kojih su se iznuđivala priznanja osuđenih i izmučenih žena od strane neumoljivih istražitelja.

No, prema istraživanjima provedenim sedamdesetih godina 20. stoljeća, dugo prihvaćana teza da su progoni vještica započeli u srednjovjekovnoj Francuskoj pobijena je od strane istražitelja te početke progona vremenski i prostorno premještamo u renesansnu sjevernu Italiju.

“U europskim zemljama i njihovim kolonijama pogubljeni su deseci tisuća ljudi, a milijuni drugih bili su zatvarani, okrutno ispitivani i mučeni ili su pak živjeli u neizrecivom strahu, boreći se s osjećajem krivnje i sa spoznajom da ih drugi silno mrze.”[44] No kako je uopće započela histerija lova na vještice? Odakle ljudima takav bolestan strah koji ih je nagnao da počine takva nezamisliva zlodjela?

[41] Čiča, Z., nav. dj., str. 9.

[42] Na istome mjestu.

[43] Na istome mjestu.

[44] Na istome mjestu.

Valja spomenuti razvijeni srednji vijek u kojem se Crkva i njezini učitelji u potpunosti ograđuju od svih vrsta znanosti i prirode zbog svojih vjerskih stavova i nauka. Svoje stanove opravdavaju mišljenjem da je sve ono što je bitno i čega se čovjek treba pridržavati opisano u Bibliji i knjigama crkvenih sljedbenika. Potpuno prirodne stvari koje su se u staro doba i antici, ali i danas činile posve normalnima, Crkva je smatrala nečistim, grješnim, djelima Sotone i skretanjem s vjerskog, ispravnog puta. Pod time se misli na „spolnost i plodnost“[45] koje su stari narodi smatrali normalnim pojavama i toga se nisu stidjeli, kao i narodna medicina, znanje o ljekovitim biljkama i slično.

'Obrazovani' seljaci su svoja znanja o prirodnim procesima, poznavanju životinjske anatomije, starim običajima, prevenciji bolesti te njezinom liječenju, prenosili s koljena na koljeno i to se, iako smatrani neukim i nepismenim pukom duboko urezalo u njihovu tradiciju. Iz tog su razloga postali „glavni 'konkurenti' crkvenim liječnicima, teozofima i teolozima te čuvarima kršćanskog morala.“[46]

Crkva je postala ogorčena na konkurenciju i tražila način da je se riješi. Najlakša je bilo optužiti je da je sklopila savez sa silama zla i na taj način dobila potrebno znanje. Željelo se naravno, zastrašiti konkurenciju. Neuka masa je tu ideju brzo prihvatila zbog stoljećima usađivanog straha od Boga i njegove kazne. Upravo je ljudska zloba i manipulacija neobrazovanih dovela do golemih stradavanja nevinih ljudi u srednjem i ranom novom vijeku. Crkva se time riješila svojih protivnika i protivnica, bila je dovoljna samo jedna neutemeljena optužba kako bi zauvijek maknula svoje neistomišljenike.

Postoji još jedna teza o počecima progona vještica koji je i u ovom slučaju pokrenula Crkva. No, to se može objasniti samo dobrim poznavanjem srednjeg vijeka. Naime, na izmaku već spomenutog srednjeg vijeka, vještice postaju glavna tema cijele kulturne Europe, pa se tako tadašnja društvena zbivanja svode na njihov progon i pokušaje dokazivanja vlastite vjerske lojalnosti.

[45] Na istome mjestu.

[46] Na istome mjestu.

U Europi se tada počinje pojavljivati hereza, što je Crkva teško podnosila. Određene skupine poput „hugenota, valdenza i luterana“[47] osnivaju svoje zajednice i okreću leđa Katoličkoj crkvi. Te su skupine pokušale ljudima otvoriti oči i navesti ih da se oslobode korupcije Rima. Crkvi se to naravno nije svidjelo i zbog toga ih optužuje za krivovjerje i za udruženje sa silama zla. Također se njih smatra najvećim krivcima za sve nepogode koje su se događale, primjerice: bolesti (najčešće kuga), neplodnost, nerodicu na poljima, tuču, suše... Na temelju svih tih optužaba proglašava ih se vješcima i vješticama, najgorom vrstom heretika, onom koja radi zlodjela, baca uroke, truje i ubija živa bića. A kako ih se najlakše riješiti nego baciti ih u vatru i to u doslovnom smislu. Mnogi ljudi tada zapravo prvi put čuju za takvu vrstu heretika – vještice, no nije im trebalo puno da ideju o vještičama u potpunosti prihvate, vodeći se sebičnim razmišljanjem da je uvijek dobro imati nekoga u blizini na koga mogu svaliti svu krivnju ili da se na taj način jednostavno riješe mrske konkurencije i da izravnaju račune sa susjedima te naravno, da objasne sebi sve čudnovate pojave koje im se zbivaju.

Tako je krenuo pokolj svih navodnih heretika od Atlantika do Crnog mora i od Baltika do Sredozemlja. Podaci govore da je osuđeno najmanje 110 000 ljudi od kojih je 60 000 ubijeno. Žene su, kao što je to već i poznato, najviše stradavale, od ukupnog broja ubijenih, njih je bilo čak 82%. Razlog možda leži u tome što svi još iz Biblije dobro znaju, „da je Eva kriva za sve.“[48]

Premda u 13. stoljeću u hrvatskim zemljama još ne postoje odredbe ni zakoni o progonu vještica i čarobnjaka, u statutima mađarskih gradova možemo naći brojne odredbe o tome. Razlog je „što je tada u Mađarskoj već živjelo miješano njemačko-mađarsko stanovništvo.“[49]

U Francuskoj se počeci progona naziru u 14. stoljeću, kada ljudi zbog ekonomskih, zdravstvenih te ostalih socijalnih problema počinju umišljati da su u pitanju urote. Zbog bolesti gube koja je tada vladala, strah i raširenost glasina o

[47] Muzur, Amir, „Vještice i vampiri Liburnije i Istre“, *Hrvatska revija: časopis Matice hrvatske,* vol. 3, br. 2, ožujak 2003., str. 121 – 124.

[48] Na istome mjestu.

[49] Michelet, J., nav. dj., str. 322.

urotama u početku (1321.) se uglavnom odnosila na zaražene tj. gubavce, a kasnije, 1348. i na Židove.

Naravno, i muslimanskom su se narodu često pripisivale razne teorije zavjere protiv kršćanske religije. Tako se u idućim desetljećima gubavce, muslimane te židove smatralo hereticima, a kasnije ih se proglasilo i vješcima i vještицama. Teorije zavjere su tako prenesene „iz Francuske u Zapadne Alpe“[50], gdje će tijekom druge polovice 14. stoljeća Crkva krenuti u napad na heretičke skupine i započeti stravične progone nad vještицama. „Heretike se već tradicionalno optužuje za štovanje Sotone, bacanje uroka, ubijanje djece i životinja i odricanje od Boga.“[51] No, dolazi se i do novih spoznaja, pa se tako krajem 14. i prvom polovicom 15. stoljeća iznose predodžbe o elementima vještičjih sastanaka, tj. sabatu na kojem su po prvim saznanjima glavni elementi bili prakticiranje čarobnjaštva pod vodstvom Sotone, provođenje seksualnih orgija te ubijanje djece.

Hrvatska je također ubrzo zahvaćena vještičjim ludilom koje je vladalo u Europi. Prvi zakoni kojima se vještice osuđuju i za njih propisuju kazne doneseni su u 15. stoljeću. No, ipak nisu toliko drastični kao što će to biti kasnije. Optuženi se mogu pozvati na primjenu ustava tzv. „rodnog prisezanja“[52], koji nalaže da se prisegom znanca optuženog može osloboditi krivnje i posljedice kazne. Takvi su postupci u većini slučajeva završavali novčanim plaćanjem kazne, što je i bila praksa tadašnjih sudskih postupaka, jer su plaćanja bila glavni izvor prihoda gradskih komuna.

Prava manija progona vještica slijedi tek potraj 15. stoljeća i prvo pogađa srednju Europu, gdje inkvizitori Institoris i Sprenger 1487. objavljuju zloglasni spis pod nazivom „Malleus maleficarum“ (Vještičji malj) u kojem se nalazi detaljni propisi za provedbu postupaka protiv vještica i iznuđivanje priznanja optuženih primjenjivanjem raznih oblika torture. Psihoza progona vještica zahvatila je cijeli srednjoeuropski svijet i svakoga se moglo optužiti za čarobnjaštvo. Ljudi su postali još i više praznovjerni, pa su za svaku lošu stvar koja im se dogodili tražili krivca i našli ga u obliku vještice.

[50] Čiča, Z., nav. dj., str. 39.

[51] Na istome mjestu.

[52] Michelet, J., nav. dj., str. 322.

Što se tiče teritorijalnog proširenja masovnih progona vještica, ono se odvijalo postupno. Najprije je zahvatilo alpske krajeve poput Francuske, Italije i Švicarske, a zatim se polako širilo na ostatak Europe. Prekretnica se dogodila u 17. stoljeću, kada progoni u većini dijelova Europe prestaju, dok neke države tek tada ozbiljnije zahvaća, među njima su Švedska i jug Hrvatske.

Tako se u Hrvatskoj „u 17. stoljeću javlja europsko shvaćanje da se vještice udružuju u tajne skupine i da se povremeno sastaju na sabatima „na koje lete namazane vještičjom mašću.“[53] Iz povijesnih spisa se doznaje kako su se sabati održavali noću i to najčešće na raskrižjima i obližnjim planinama. U Hrvatskoj se kao mjesto sastanka najviše spominju planine „Medvednica i Klek.“[54]

Kao što je već mnogo puta do sada rečeno, vještice su bile glavni krivci za sve loše što se ljudima dogodilo i što oni nisu mogli razumijeti. Ako bi se ipak našao netko tko bi branio optuženu vješticu, jedino što bi time postigao jest to da sam bude osumnjičen za vračanje. „Polihistor (znanstvenik koji poznaje mnoga područja znanosti) iz Kranjske, Johann Weikhard Valvasor (1641. – 1693.), jedan od najumijih ljudi svog vremena, racionalist, rezignirano piše: *Prošaste 1686. godine spaljeno je u okolici Zagreba vrlo mnogo vještica i čarobnica, i napokon su seljaci postali tako ogorčeni da te đavoljske službenice, da čim bi jedna drugu optužila, smjesta bi je sami hvatali i bez provedenog ni duhovnog ni svjetovnog postupka, odvodili na lomaču i spaljivali. Uzrok pak koji je doveo seljake do tolikog bjesnila bijaše nerodica pretprošle godine 1685. koju da su te čarobnice i vještice prouzročile njihovom vlastitom priznanju, i sad moraju svi oni seljaci, koji su se zaboravili kod takvih nerazboritih postupaka, činiti pokoru u ovom mjesecu svibnju, pa u određene dane nekoliko sati u crkvi klečeći moliti. Još u ovaj čas kad to zapisujem sjedi uhićen neki mlinar optužen da je naročito veliki majstor vještica, ali do sada nije htio ništa priznati...*“[55]

[53] Na istome mjestu.

[54] Na istome mjestu.

[55] Michelet, J., nav. dj., str. 324.

4. INKVIZICIJA

„Ključnu ulogu u procesima protiv vještica imala je zloglasna inkvizicija koju je u 13. stoljeću ustanovila Rimokatolička crkva.“[56] Bio je to “crkveni sud osnovan radi iskorjenjivanja vjerovanja i obreda protivnih vjeri i disciplini Katoličke crkve”[57], a djelovao je u svim katoličkim zemljama sve do 18. stoljeća.

Nakon što je kršćanstvo postalo službena religije Rimskog Carstva, neki od crkvenih zakona prihvaćeni su i utemeljeni kao sudsko pravo. Te su zakone „nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva prihvatile i druge u početku barbarske države, ali su s vremenom postale moćna carstva i kraljevstva u Europi“[59] koje su isto tako preuzele kršćanstvo kao službenu religiju. Tako početkom 13. stoljeća, kad je papinska moć bila na vrhuncu, Crkva osniva dva nova reda koja ubrzo preuzimaju dužnosti borbe protiv hereze i čarobnjaštva u Europi. To su bili „dominikanski i franjevački red.“[60] Crkvi je glavni cilj bio da svjetovne vlasti u cijeloj Europi svaki oblik hereze kažnjavaju smrću (najčešće spaljivanjem), što joj je naposljetku i uspjelo. No, biskupi su također po crkvenom pravu mogli kažnjavati heretike u svojim biskupijama, to im je zapravo bila jedna od dužnosti. Ali kako je po mišljenju pape Grgura IX. i ostalih papa hereze postala veliki problem tadašnjeg društva, odlučili su već u 13. stoljeću postaviti „posebne suce protiv heretika tzv. inkvizitore (istražitelje) koji su se bavili zločinima heretika.“[61] Njihova je dužnost bila da sve zločine prijave pojedinom biskupu, no oni su uglavnom s hereticima radili što su htjeli.

Dakle, uspostava inkvizicije, crkvenih istražnih organa za istragu heretičkih zločina (krivovjerja) „imala je velik utjecaj i na vjersku i na sudsku svijest na prostorima Europe u rasponu od 13. do kraja 18. stoljeća.“[62] Neovisno o tome što su procese protiv vještica u 15. i 16. stoljeću preuzeli svjetovni sudovi, inkvizicija je uvijek bila prisutna, posebice u književnosti, te u teološkim i znanstvenim područjima. Sve je poprimilo puno ozbiljnije, političke i zakonske razmjere, što je uvelike utjecalo na svakodnevni život, kako običnih ljudi iz naroda tako i obrazovanih i načitanih pojedinaca.

---

[56] Na istome mjestu.

[57] „Inkvizicija“, *Hrvatska enciklopedija;* dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27486 (15. kolovoza 2017.)

„Razlikujemo nekoliko vrsta inkvizicije, no bilo ih je još na lokalnim razinama (primjerice mletačka, koja je bila neovisna o Rimu i po kaznama blaža). To su, primarno, biskupska, papinska (rimska) i španjolska inkvizicija.“[58]

„Biskupska inkvizicija označava organizirani progon heretika u sklopu dekreta pod nazivom *Ad abolendam* donesenog 4. studenog 1184., kojim car Fridrik I. Barbarossa i papa Lucije III. određuju da svaki biskup imenuje po jednog svećenika koji će pokrenuti postupak protiv heretika u svojem crkvenom djelovanju.“[59]

Papinska inkvizicija podrazumijeva posebni crkveni sud uspostavljen bulom pod nazivom „Ille humani generis“[60] donesenom 8. veljače 1232. od strane pape Grgura IX.. Njezina svrha bila je da „na području Zapadne crkve iskorijene vjerovanja i običaje koji se protive Rimskoj crkvi. To se odnosilo na sve starovjerne običaje i kultova (ostatke slavenskih, keltskih, germanskih i drugih) te na borbu protiv svih novih svjetonazora koji se kose sa stavovima i razmišljanjima Katoličke crkve.“[61]

„Španjolska je pak inkvizicija utemeljena 1478. u obranu društvenih, kulturnih i religioznih vrijednosti katolicizma u zemljama španjolske krune. Papa Siksto IV. ovlastio je Ferdinanda Aragonskog da imenuje inkvizitore koji će uspostaviti mir u Španjolskoj, gdje su nakon rekonkviste zajedno s kršćanima živjeli i Židovi i muslimani. U Španjolskoj se odjednom rasplamsala inkvizitorska histerija mnogobrojnih procesa, nakon što je papa Siksto IV., 11. veljače 1482., vlastoručnim pismom odobrio imenovanje sedmorice inkvizitora. Ona se nije ograničavala samo na progon i suđenje Židovima i muslimanima, nego i na sve kršćane optužene za krivovjerstvo (protestantizam) i moralno neprihvatljive običaje. S vremenom je prerasla u oruđe državnih vlasti i dobro uhodani sustav društvene kontrole.“[62]

Procesi progona i inkvizicija dobivaju svoj zaplet, kako je već rečeno, sredinom 15. stoljeća, šireći se iz Francuske u Švicarsku, Njemačku, Italiju i u ostale zemlje Europe. Nakon „Malleusa Maleficaruma“ (Vještičjeg malja) objavljen je niz novih

[58] Na istome mjestu.

[59] Na istome mjestu.

[60] Na istome mjestu.

[61] Na istome mjestu.

[62] Na istome mjestu.

knjiga i priručnika za borbu protiv vještica, među poznatijima su „Obožavanje demona“ (Daemonolatria) Nikole Remigija ili „Istraživanje čarobnjaštva“ u šest knjiga Martina del Rija, obje nastale i objavljene u 16. stoljeću.“[63] U Europi u 16. i 17. stoljeću vladaju masovni progoni, u nekim gradovima i selima nestaje i po tri četvrtine stanovništva zbog osuđivanja na smrt spaljivanjem. Hrvatsku i Švedsku najveći progoni zahvaćaju čak i poslije, od kraja 17. pa do sredine 18. stoljeća.

Iako je psihoza progona zahvatila veći dio europskog stanovništva, našlo se od 16. stoljeća pa nadalje nekolicina ljudi koji su pokušavali skrenuti pažnju na suludost takvih progona. Od značajnih osoba treba spomenuti „Kornelija Agrippe von Nettesheima, njegova učenika Johannesa Wierusa, Fridrika Speea i Baltazara Bekkera. Upravo zbog svojih statova mnogi od njih proglašeni su hereticima od strane velikih progonitelja. No, „Spee je sa svojom knjigom 'Oprez kod kaznenog suđenja' (Cautio criminalis) iz 1631. postigao velik uspjeh, argumentirajući zdravom logikom kako bi svaki čovjek, i svećenik i biskup i kardinal i svatko tko inače vodi proces, i sam priznao štošta nemoguće i što god da se traži od njega, ako bi bio podvrgnut torturi, egzorcizmu i poniženju.“[64]

Inkvizicija je Hrvatsku zahvatila nakon dolaska prosjačkih redova. U prvoj polovici 13. st. dominikanci su djelovali kao inkvizitori protiv patarena ili tzv. krstjana u Bosni i Dalmaciji. Pretpostavlja se da im je u to doba sjedište bilo u Zadru, gdje su djelovali blaženi Pavao i Andrija Dalmatinac kao vrhovni inkvizitori za hrvatske krajeve. Franjevci iz slavonskih samostana također su u 13. i 14. stoljeću djelovali kao inkvizitori i povremeno odlazili u Bosnu. Sjedišta inkvizitora postojala su još u Kopru za Istru i u Dubrovniku za tamošnju Dubrovačku Republiku, dok su procese protiv vještica u Zagrebu, kao i u većini hrvatskih gradova, vodile prema zapisima, redovito, gradske vlasti. Dalmatinski su se inkvizitori od 16. do 18. stoljeća „uglavnom borili protiv heterodoksne literature, posebice protestantskih knjiga. Posljednji imenovani inkvizitor u Zadru (1790.) bio je dominikanac iz Korčule Ivan Antun Marija Cebalo.“[65]

[63] Na istome mjestu.

[64] Na istome mjestu.

[65] „Inkvizicija“, *Hrvatska enciklopedija;* dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27486 (15. kolovoza 2017.)

4.1. UTJECAJ KATOLIČKE CRKVE NA PROCESE PROTIV VJEŠTICA

Nakon što je „u Trnavi 1. kolovoza 1611.“[66] donesena odluka provincijalne crkvene sinode o obveznom propovijedanju protiv vračanja, broj optuženih te naposljetku smaknutih se naglo povećao. U zapisu sa sinode stoji: *„'Čaranja, vračanja, gatanja, proricanja i supersticiozna vidanja bolesti i rana tajnim riječima i znacima izvršenim u određeno vrijeme i na određenom mjestu, imaju se opetovano žigosati pred sabranim narodom. A ako se opazi da su neki upleteni u takva čarobnjaštva, na njih neka župnik hitno upozori biskupa.'*“[67]

Treba spomenuti da se Ivan Krstitelj Tkalčić u svojem prvom djelu 'Parnice proti vještícam u Hrvatskoj', nadovezao na suđenja protiv vještica i na spomenutu crkvenu sinodu i rekao: *„U svih ovdje spomenutih vještičkih parnicah neima ni najmanjega traga, da bi se naša domaća duhovna vlast, baš ni toliko, koliko je pod noktom crna, uplitala bila u progonstvo vještícah.*“[68]

Donesena odluka crkvene sinode bi u neko normalnije vrijeme bila samo mrtvo slovo na papiru i ne bi imalo nekog pretjeranog značaja u svakodnevnom životu. No, praznovjerje je u to vrijeme vladalo ljudima, pa je tako tadašnji bogobojazni Hrvatski sabor vrlo brzo, 25. listopada 1611., potvrdio odluku Crkve čime je ona prihvaćena od strane svjetovnog prava. „Postoji i zapis o članku zakona, zapisanog između 1609. i 1625., zvanoga i *arti-kuluš*, br. 10, koji kaže sljedeće: »Osim toga se određuje da vještice, čarobnice i trovateljice, gdje god one u ovom kraljevstvu živjele i bile pronađene, stanovnici tih mjesta mogu i trebaju slobodno hvatati i dovoditi njihovu zemljišnom gospodaru koji ih, pod prijetnjom gubitka prava mača, mora po zasluzi kazniti«.“[69]

---

[66] „Progoni vještica na zagrebačkom području“, *Matica hrvatska*; dostupno na: http://www.matica.hr/hr/355/progoni-vjestica-na-zagrebackom-podrucju-21078/ (15. kolovoza 2017.)

[67] Vukelić, D., „Utjecaj Katoličke crkve na svjetovne progone vještica u Zagrebu u ranom novom vijeku“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: FF-press, 2009., str. 201 – 208.

[68] Na istome mjestu.

[69] Na istome mjestu.

I dvije godine prije nego što je spomenuti zakon donesen, lov na vještice bio je aktualan, no sigurno ne u tolikoj mjeri u kojoj je postao nakon donesenog zakona kada je to postala sasvim normalna i uobičajena praksa. Tako je po zakonu svaki hrvatski građanin imao pravo navodne vještice tražiti i uhvatiti te ih potom predati vlastelinu ili feudalcu na čijoj su zemlji vještice pronađene.

Vjeruje se da su spomenutu odluku o provedbi zakona protiv vještica ubrzali sami biskupi Bratulić i Otavčić koji su bili nazočni na crkvenoj sinadi i to odmah nakon što su se vratili iz Trnave. Ispitivanjem se također utvrdilo kako je u to vrijeme značajan utjecaj na odnos prema vješticama i čaranju imao isusovački red u Zagrebu. Oni su, naime, često javno propovijedali o zlodjelima vještica u Zagrebu i njihovoj čaroliji, pozivajući pritom javnost da ih traži i da ih uhvati te da ih se naposljetku spali. Također su „propovijedali o načinima skidanja uroka i vještičjeg otrova.“[70] Iz svega ovoga može se zaključiti da se takvim javnim nastupima i dobilo ono što se željelo, a to je da se psihoza još više pojačala, što je naposljetku rezultiralo još većim i užasnijim progonima vještica potraj 17. stoljeća.

Tkalčić o tome tvrdi: „*Prema tomu zaključku dužnost je samo svećenstva bila govoriti sa propovjedaonice proti sujevjerju i tim ga triebiti, a one, koji bi se o njem ogriešili ili tvrdovrati bili, dojaviti biskupu ili duhovnoj vlasti; ali ne da ih ona sudbeno progoni i svjetskom sudu za daljnji progon izruči, već samo crkvenim kaznami ‘poenas poenitentiales’, kao: postom, pokorom ili izobćenjem proti njim postupa“.* Potom u svojem djelu dalje govori kako je Crkva pokušala objasniti svjetovnim vlastima da su čaranja luda i smiješna, no vlasti su ipak bile uporne i nisu je poslušale. Bitno je spomenuti kako Tkalčiću na samom kraju 19. stoljeća možda ipak nije bilo baš jasno kako su dva stoljeća ranije, mišljenja crkvenih i svjetovnih vlasti bila vrlo slična. Svaka odluka i svaka osuda protiv vještica koju ju svjetovni sud donio bila je pod velikim utjecajem Crkve, njezinih stavova i razmišljanja.“[71]

Tkalčić je tako, braneći Crkvu i ograđujući vjerske vlasti od svake odgovornosti prema progonima, zaboravio da u 17. stoljeću više nije bilo potrebe da se Crkva bavi vješticama. Razlog tome bio je taj da, iako su progoni u Europi bili potaknuti upravo

[70] Na istome mjestu.

[71] Na istome mjestu.

od strane Crkve, svjetovne su ih vlasti kasnije prihvatile i preuzele u svoje stručne i za to osposobljene ruke. No, zasluge za sve ono čime su se svjetovni sudovi vodili ipak se, naravno pripisuju Crkvi, pa je tako „inkvizicija pokrenula prve progone, uspostavila sustav torture, napisala glavni priručnik za progon vještica (Malleus Maleficarum Heiniricha Institorisa i Jakoba Sprengera iz 1487.).“[72]

Osim toga, još jedna činjenica koja pobija Tkalčićeve tvrdnje kako Crkva nema veze s progonima je i ta da se „suđenja nisu vodila samo na Gradecu, već i na Kaptolu, i to mnoga, a Crkva ih je mogla provoditi kao feudalni gospodar posjeda.“[73] Crkvi je dano pravo suditi svim kmetovima koji su stanovali na njihovim posjedima, ali i da sudi o svjetovnim stvarima o čemu „postoji zapis u Statutu Zagrebačkog kaptola iz 1334.. Postoje zapisi o dvanaest takvih slučajeva u razdoblju od 1699. do 1743.. Najmanje je pet slučajeva završeno smrtnom presudom spaljivanja, dok je sudbina ostalih optuženih nepoznata, no zna se da je prilikom provedbe svakog od slučajeva korišten neki oblik torture. Isto tako, zabilježeni su i primjerci pisama od strane raznih svećenika koji su pozivali svjetovne vlasti da dođu riješiti situaciju s vješticama u njihovim župama (primjerice, pismo župnika Mirka Petkovića iz župe u Vrapču županu zagrebačke županije Ivanu Juršiću, datirano 30. ožujka 1757.).“[74]

Žene su uglavnom optuživane iz vrlo jednostavnog razloga, jer ih se netko želio riješiti, primjerice muž koji se želio riješiti svoje žene kako bi mogao biti s ljubavnicom, žena koja se htjela riješiti suparnice ili muževe ljubavnice, muškarac kojeg je žena odbila, zavidna konkurencija u poslovnom smislu (nečiji obrt radi bolje od drugoga i slično). Bilo je slučajeva i kada bi zbog svojeg alkoholiziranog stanja različiti „ugledni“ plemići ili ugledniji članovi zajednice halucinirali i optužili nekog za čarobnjaštvo. Optuživalo se i travarke zbog poznavanja bilja i spremanja napitaka. Ali, fascinira činjenica da se nitko nije pitao da je i najmanji dio onoga za što se optužene teretilo istinit, ne bi li one onda i upotrijebile te svoje nadnaravne moći i spasile se od smrti.

[72] Na istome mjestu.

[73] Na istome mjestu.

[74] Na istome mjestu.

Osim već spomenutih teorija zašto su uopće progoni i počeli i zašto su ljudi, muškarci i žene optuživani za izazivanje bolesti, uništavanje životinje, uzimanje mlijeka, za let na metli, smrt novorođenčadi, za preoblikovanje u razne životinje, za izazivanje tuče i suše, za ubojstva, općenja sa Sotonom i slično. Postoji i teorija da je to rezultat općeg ludila koje je u 15. i 16. stoljeću vladalo Europom ili je to bio način da se kontrolira narod kako ne bi pomišljali na napredak. Prema Bayeru, uzrok progona možda leži u pretjeranom razvijanju teološke svijesti koja je zbog svoje neumjerenosti počela uviđati čaroliju u svim svakodnevnim prekršajima. Možda bi se još i moglo shvatiti Tkalčićevo razmišljanje da je najveći uzrok tome nepismenost i neobrazba priprostog puka, loša ili pak nikakva educiranost lokalnih plemića s pravom mača. Jer ipak, u zaostalim narodima oduvijek je kroz povijest vladalo praznovjerje i ljude se moglo brzo i lako izmanipulirati. Ali, kako onda objasniti da najgore vrste mučenja i „torture provode obrazovani ljudi, od kojih su se neki školovali i po Europi, govore nekoliko stranih jezika, koji su načitani u sudskoj i ostaloj literaturi, sjede u gradskom senatu i postaju sucima, magistratima, senatorima i gradskim kapetanima.“[75] Takvi ljudi nemaju povijesnog, a ni nikakvog drugog opravdanja osim onog da su svjesno postali sudionici masovne psihoze u trajanju od stotinu i pedeset godina. Opće psihoze tako izazivaju opsesiju nekom idejom, u ovom slučaju progonom vještica, dok sadistički pojedinci koji posjeduju moć, kao što to biva i u ratnim sukobima, izbijaju na površinu kako bi zadovoljili svoje bolesne fantazije.

Iz svega ovoga može se zaključiti da se Crkva kao vjerska vlast naroda može uvijek opravdati time da su progoni bili u domeni sudske vlasti i da se tu ona nije imala pravo uplitati. No, iz svih navedenim povijesnih činjenica jasno je vidljivo kako Crkva u to vrijeme, pogotovo u manjim sredinama, ima ogroman, ako ne i najveći kulturni i moralni utjecaj. Ono što bi svećenik rekao na misi tijekom propovijedi shvatilo bi se vrlo ozbiljno i to bi naposljetku i bilo učinjeno. Pogotovo ako su propovijedi bile jako uvjerljive, poput onih zabilježenih kod isusovaca ili onih lokalnih svećenika koji su zahtijevali čišćenje svojih župa od vještica. Čim bi svećenik o problemu propovijedao, sud i grof bi taj problem nastojali riješiti tako što bi protiv zlodjela pokrenuli sudski postupak. Ako bi svećenik primjerice izjavio da je kuga poharala selo ili grad i da je to djelo vještice koju predvodi Sotona, sudac ili grof bi se

[75] Na istome mjestu.

potrudili pronaći tu vješticu koja naravno za to nije bila kriva. Ona je tako postala žrtveno janje praznovjernog straha koji je bio duboko usađen u svaku osobu. A taj strah nije usađen iz, kako se to često misli, narodnih, hrvatskih i slavenskih pretkršćanskih vjerovanja, već iz maštovitih srednjovjekovnih prijetnji Crkve paklom i Sotonom.

„S objektivnog stajališta cijelog procesa progona, nakon svih iznesenih činjenica Tkalčićeva teza o „našoj domaćoj duhovnoj vlasti“ koja se nije „baš ni toliko, koliko je pod noktom crna, uplitala bila u progonstvo vješticah“, vrlo je jasno da je utjecaj Katoličke crkve, njezinih redova, ali i svih razina crkvene hijerarhije, od biskupa do župnika, ipak bio neprijeporno velik i zamjetan i sveprisutan čitavim ovim obrađenim povijesnim razdobljem, umnogome pridonoseći fenomenu progona vještica i utječući na kulturnu i civilizacijsku svijest ovog prostora.“[76]

[76] Na istom mjestu.

5. MALLES MALEFICARUM

U srednjem vijeku se, nakon brojnih prijašnjih pokušaja 'znanstvenog pristupa' progonima, koji nisu imali nekog pretjeranog značaja, „pojavio idealan pokazatelj ljudske zlobe i vrhunca netolerancije tog doba tzv. Malleus maleficarum.“[84] U čitavoj povijesti čovječanstva rijetko je koja knjiga izazvala toliko zla, nesreće i smrti nedužnih u razdoblju od nekoliko stoljeća koliko „Malleus maleficarum“ (Vještičji malj). Riječ je o jednoj od prvih knjiga objavljenih Gutenbergovim tiskarskim strojem 1486., a čitava knjiga odiše nebulozama i ludilom.

„Da bi se shvatilo kako je i zašto nastala jedna takva knjiga treba reći nešto o njezinim autorima. U drugoj polovici petnaestog stoljeća, točnije 1480. u Njemačkoj svoj inkvizitorski rad započinje dominikanac i profesor teologije Henrik Kramer Institoris. Ubrzo, samo godinu dana nakon pridružuje mu se i brat po redu Jakob Sprenger. Već na samom početku svojeg djelovanja imali su pune ruke posla, pa su tako u samo šest godina (1481 – 1486) u svojoj „konstanškoj biskupiji spalili 48 vještica.“[77] No, naišli su na veliko protivljenje naroda i svjetovnih vlasti. Oni su im predbacivali kako nemaju nikakvih zakonskih prava za progone i suđenja. Iz tog su razloga Institoris i Sprenger tražili pomoć pape Inocenta VIII. da im potvrdi ovlasti za progone i suđenje vješticama. Papa je to i učinio i time je „5. prosinca 1484. nastala jedna od najpoznatijih i najomraženijih papinskih bula u povijesti Katoličke crkve, tzv. bula Žarko želeći… (Summis desiderantes affectibus…), nazvana je tako po prvim riječima teksta.“[78] Bula o progonima heretika i čarobnjaka u 15. stoljeću bilo je mnogo, no za razliku od većine tadašnjih bula, koje su svećenicima služile kao svojevrsna dozvola ili isprava inkvizitora, „tu su bulu Institoris i Sprenger tiskali unutar svoje knjige, i to u većini od 29 izdanja tiskanih diljem Njemačke, Italije i Francuske.“[79] Insitoris i Sprenger su tako bulom „Žarko želeći...“ dobili potvrdu, odnosno dozvolu, njihova ustrajnog inkvizitorskog rada. „Time je Gutenberg i njegov tiskarski stroj dobio i svoju mračnu stranu, postajući tako instrumentom ljudske

[77] Na istome mjestu.

[78] Na istome mjestu.

[79] Na istome mjestu.

manipulacije.“[80] U buli „Žarko želeći...“ papa Inocent VIII. govori o užasnom stanju u Njemačkoj gdje sve odiše vještицama i magijom koje čine svakakva zlodjela poput općenja sa Sotonom, bacanja uroka na ljude i životinje, uništavanje usjeva i slično. Okomio se on i na okrutne ljude koji njegovim sinovima Institorisu i Sprengeru nisu dali hvatati i suditi vještицama. Iz tog razloga daje inkvizitorima moć da oni uz svjetovnu vlast mogu izvršavati smrtne kazne. No, oni usprkost tome i dalje nailaze na poteškoće. Tako ih je biskup u Innsbrucku u srpnju 1485. spriječio da provedu proces protiv vještica.

Ogorčeni na ponovni neuspjeh, odlučili su napisati djelo koje će dokazati opravdanost i potrebu za progonima vještica. U tom će djelu napisati i detaljne upute svojoj braći inkvizitorima, ali i svim ostalima koji se bave progonima, o čitavom postupku, „od traženja vještica, ispitivanja, torture i osude.“[81] Djelo su pisali dvije godine, između 1485. i 1486. Smatra se da je većinu toga, ako ne i sve, napisao Institoris, a da je Sprenger u tome sudjelovao samo kako bi dao veći značaj djelu. „Malleus maleficarum“ prvi je put tiskan 1487..

Djelu su posvetili puno pažnje, a kako bi se ono što više isticalo dali su mu i upečatljivo ime koje je bilo u skladu s tadašnjim vremenom. Naime, „Sv. Jeronim, koji je živio u 5. stoljeću, nosio je nadimak Malleus Haereticorum (Malj za heretike), dok je njemački inkvizitor Johann iz Frankfurta 1240. napisao djelo pod nazivom „Malleus Iudeorum“ (Malj za Židove).“[82]

Institoris i Sprenger podijelili su knjigu na tri dijela. Prvi dio govori o tri bitne potrepštine te o svojstvima čarobnjaštva i magije, dakle riječ je o „demonima, vještицama i Božjem dopuštenju.“[83] U djelu se mogu naći podnaslovi poglavlja u obliku pitanja na koje to poglavlje daje odgovor, primjerice: mogu li vještice oslabiti reproduktivnu moć čovjeka ili spriječiti spolni čin; mogu li vještice kakvom opsjenom pretvoriti ljude u životinje; mogu li inkubi i sukobi stvarati djecu; kako se vještice prenose s mjesta na mjesto; o načinu na koji izazivaju druge slične bolesti... Svako je

[80] Na istome mjestu.

[81] Na istome mjestu.

[82] Na istome mjestu.

[83] Na istome mjestu.

poglavlje, naravno, preplavljeno „teološkim argumentima koji ušutkuju svako racionalno proispitivanje tih teza.“[84]

U drugom dijelu naglasak je na različitim vrstama začaranosti i kako ih se može riješiti. Osim toga, u tom se dijelu govori još i „o načinu sklapanja saveza sa Sotonom, o prijenosu vještica s mjesta na mjesto, o općenju s inkubima (zavodničkim demonima koji se hrane požudom), izazivanju bolesti, šteti stoci i dizanju oluje i tuče kojima vještice udaraju na ljude, životinje i polja.“[85] Dakle, čitavo prvo pitanje drugog dijela posvećeno je vrstama čarolija. Drugo pitanje drugog dijela obrađuje temu kako se učinkovito boriti protiv vještica i kako uklanjati zle učinke tih čarolija uz poprilično velik broj lijekova protiv njih.

Treći dio knjige daje upute crkvenim i svjetovnim sudovima kako voditi postupak suđenja vješticama i svim ostalim hereticima. U njemu se navodi koji sudac je kompetentan za takav proces, koliki je potreban broj svjedoka, kako se ispituju svjedoci i osumnjičeni, kako uhititi osumnjičenog, o obrani i dužnostima branitelja. Najstrašniji dio ovog dijela knjige je onaj koji govori o ispitivanju prilikom mučenja te koji se sve testovi mogu koristiti kako bi se utvrdilo je li osumnjičena stvarno vještica. Dio završava kratkom raspravom o presudi, kako se ona određuje, koje se metode za izvršavanja presude koriste i koje sve presuda postoje s obzirom na zločin.

Što se same teološke osnovice tiče, Institoris i Sprenger u ovoj knjizi ne otkrivaju ništa što već nije bilo poznato i rečeno u to doba, a da se ticalo progona vještica. No, novina koju ova knjiga ipak donosi je ta da naglašava kako se zločinom čarobnjaštva uglavnom bave žene. Ta je spoznaja izazvala usmjeravanje progona ka ženi i pokrenula masovne progone.

Zanimljivo je da ova knjiga Institorisu i Sprengeru bila savršeno sredstvo manipulacije, pa su je tako oni 1487. dali „kelnskom Sveučilištu teologije na afirmaciju. No, Sveučilište ne samo da ju nije odobrilo nego ju je osudilo kao neetičnu i ilegalnu.“[86] Institorisa to nije spriječilo da krivotvori kelnsko odobrenje i stavi ga u sljedeća izdanja „Malleusa“. Knjiga je svejedno doživjela slavu i proširila se po Europi

[84] Na istome mjestu.

[85] Na istome mjestu.

[86] Na istome mjestu.

kao osnovni priručnik inkvizitora u procesima protiv vještica. „Između 1487. i 1520. objavljena je trinaest puta i zatim opet između 1574. i 1669. šesnaest puta (sveukupno 29 izdanja).“[87] Ta je knjiga došla i do hrvatskih krajeva. Kada je, naime, inkvizicija već prestala s velikim progonima, svjetovni su sudovi nastavili procese. Psihoza progona vještica zahvatila je čitavu Europu, a s njom i Hrvatsku. Svjetovni su sudovi osuđivali vještice po pravilima „Malleusa“, a na zločin čarobnjaštva gledalo se kao na najgoru vrstu zločina. Većina sudaca i sudskih istražitelja vodila se uglavnom tim priručnikom kojeg je imala uza sebe prilikom suđenja. Ova se knjiga s pravom smatra najzloglasnijom i najizopačenijom knjigom koja je ikad napisana.

Knjiga nije zaobišla ni Zagreb i okolicu. Na zagrebačkim su se vješticama tako, po uputama iz nje vršili razni oblici torture, poput stiskanja i mrvljenja prstiju na rukama, rastezanje na spravama koje im je prvo iščašilo, a onda lomilo sve zglobove i slično. Nakon toga bi se prešlo na traženje vražjeg pečata (madeža). Optuženim bi se ženama najprije obrijalo cijelo tijelo, a potom bi se pomno pregledavao svaki dio ne bi li se naišlo na kakav madež tj. vražji pečat.

Kako su, kada je u pitanju čarobnjaštvo, jako važni i spolni organi, njima su mučitelji posvećivali posebnu pažnju, na njima su se iživljavali tako što bi u njih gurali oštre predmete, sve dok ne bi došlo do potpunog sakaćenja i razdiranja.

Na kraju je uslijedila smrt optužene u obliku spaljivanja, osim ako ona već prethodno nije podlegla ozljedama prilikom vršenja torture. Izmučeno tijelo je usmrćivanjem zapravo spašeno od daljnjih bolova i poniženja koja se mogu usporediti samo s najgorim vrstama muka, koje su u ovom slučaju propisane zakonom.

[87] Na istome mjestu.

6. SUĐENJE VJEŠTICAMA

„Zločini su vještica toliko gnusni, da čak nadmašuju grijehe palih anđela; a, ako je to točno o njihovoj krivnji, ne zaslužuju li, onda, najgore kazne u paklu?“[88]

Čarobnjaštvo se smatralo veleizdajom Boga. Mnogi optuženi negirali su svoje zločine, pa ih se zbog toga mučilo kako bi priznali sva nedjela za koja ih se optuživalo. Svatko je mogao biti optužen, neovisno o svom položaju u društvu i svakoga se moglo podvrgnuti užasnoj torturi u svrhu iznuđivanja priznanja. Ukoliko se krivnja dokaže, a dokazala bi se gotovo uvijek, ili ukoliko bi optuženi priznao svoje zločine, praksa je bila takva da ga se, po propisanom zakonu, muči i kazni sukladno njegovim prijestupima, a to je u većini slučajeva podrazumijevalo spaljivanje na lomači.

„Sprenger na početku svog priručnika izjavljuje kako je i najmanja sumnja *hereza*.“[89] Samim time se sucu ne daje puno izbora, od njega se očekuje da optuženu osobu proglasi krivom, čak i ako on sam smatra drugačije. Pokaže li suosjećanje i neslaganje s optužbama, tada okreće sumnju na sebe i zna da mu se sprema lomača.

Pravda se zato nije morala puno truditi da bi razlikovala istinu od laži, jer je presuda ionako već unaprijed bila donesena. Iz tog razloga sudac nije imao težak zadatak, jedino što je on morao učiniti bilo je osuđenog optužiti da je kriv i pritom je znao da neće pogriješiti, jer ipak, onaj koji se sumnjiči za zlodjelo zasigurno je kriv, a ako pritom još i negira svoje zločine, kriv je još i više.

Uz to, sudac uza sebe ima još i narod. Uz pravilnik, riječ je naravno o knjizi „Malleus maleficarum“ (Vještičji malj), bila je dovoljna izjava triju svjedoka. Svjedoke u to vrijeme nije bilo teško pronaći, tim više ako je trebalo lažno svjedočiti protiv primjerice susjeda s kojim se ne slaže, konkurencije koja izaziva zavist i mržnju. Lažno se svjedočilo iz čiste zlobe. Ako se ipak dogodilo da je postojao problem

[88] Institoris, Heinrich - Sprenger, Jacob, *Malleus Maleficarum: malj koji ubija vještice*, Stari grad, Zagreb, 2006., str. 132.

[89] Michelet, J., nav. dj., str. 139.

nedostatka svjedoka, utoliko bi glas javnosti i povik suglasnosti bio sasvim dovoljan da se optuženog proglasi krivim.

Prema uputama iz pravilnika, optuženoj bi se prilikom mučenja postavljala pitanja poput onoga je li sklopila ugovor sa Sotonom, što je tim ugovorom dobila, je li ugovor sklopljen usmenim ili pisanim putem, kada ga je sklopila, na koliko dugo i slično.

Većini optuženih pripisivale su se razne optužbe od kojih je glavna bila ona da je spolno općila sa Sotonom i time dobila određene nadnaravne moći. Većina optuženih je naposljetku, prilikom mučenja i priznala sve za što ih se optuživalo. Potvrdile su da su općile sa Sotonom na sabatu i nasamo. Izjavljivale su da je dolazio k njima u različitim oblicima, a „najčešće u obliku poznatog mladića.“[90]

Jedna od također teških zlodjela za koju su žene bivale optužene je ona za liječenje raznim ljekovitim biljkama, što se u to vrijeme smatralo vračanjem. Za njih su zato izmišljene posebne vrste mučenja kako bi bol bila što veća. Nikada se nitko nije toliko poigravao s ljudskim životima i umovima kao tada. U Europi je vladao kaos. Zemlja koja se smatra domovinom lomače bila je Španjolska gdje je spaljeno na tisuće žena, u njemačkim gradovima Trieru spaljeno ih je sedam tisuća, u Würtzbourgu gotovo odjednom spaljeno osamsto, dok je u Bambergu spaljeno tisuću petsto žena, u Ženevi ih je samo u tri mjeseca 1513. spaljeno petsto, a u francuskom gradu Toulouseu broj žrtava lomače nije poznat.

Zloglasni car iz Tridesetogodišnjeg rata, Ferdinand II., osobno je morao nadgledati svoje pouzdane biskupe kako ne bi spalili baš sve njegove pristaše. „Stravičan je podatak da se na popisu optuženih za čarobnjaštvo u Würtzbourgu nalazi vještac koji je imao samo jedanaest godina i vještica od petnaest, a u Francuskom gradu Bayonneu na popisu su se našle dvije đavolski lijepe vještice od samo sedamnaest godina.“[91]

Zbog mučnog saznanja o onome što ih čeka prilikom suđenja, optuženi su ponekad sami sebi skratili muku i počinili samoubojstvo. Osobiti sudac iz Lorraine, Remy, koji je spalio osamsto ljudi, hvali se tim užasom. „'Moja je pravda', kaže on,

[90] Isto, str. 326.

[91] Isto, str. 17. – 18.

'tako dobra da se šesnaest žena, od onih uhićenih prije neki dan, same, ne čekajući, odmah zadavilo.'“[92]

Povijesna dokumentacija je jasna, iz nje se najbolje može vidjeti kako su istražitelji žene mrzili, mučili ih na razne načine, sakatili ih te im uzimali ogromne količine novca kako bi ih pustili iz tamnica. Naravno da za sve ono što ih se optuživalo nisu bile krive, niti je postojao bilo kakav dokaz za vjerovanje u to da se bave magijom.

Rijetki su bili slučajevi u kojima je sud optuženu oslobodio krivnje, no kada se to i dogodilo, život joj je ionako već bio uništen, jer su svi na nju gledali kao na vješticu i bojali su je se. Iako u većini slučajeva do toga nije ni došlo, jer su optužene uglavnom završavale na lomači.

[92] Isto, str. 18.

6.1. SUDSTVO U HRVATSKOJ

U doba progona vještica u Hrvatskoj su postojale tri vrste sudova koji su se bavili kaznenim postupcima protiv vještica i čarobnjaka. To su bili „sudovi slobodnih kraljevskih gradova, županijski sudovi i vlastelinski sudovi pojedinih feudalaca koji su imali pravo suditi za kaznena djela počinjena na njihovu području. Naime, plemićima je u to vrijeme dan tzv. „*ius gladi,i* u prijevodu *pravo mača* kojim im se dopušta da sude i presuđuju svima onima koji čine ili su činili neko zlo na njihovu feudalnom posjedu.“[93] Imali su pravo osuditi optuženog i na smrtnu kaznu. No, u članku br. 10 stoji da ukoliko se vlastelin tim pravom ne koristi kada je to potrebno, ono mu u bilo kojem trenutku može biti oduzeto, jer je po zakonu obvezatan njime se služiti. Prema tome, ako je Crkva neku osobu na misi, usred propovijedi javno prozvala, tu se osobu moglo privesti čim bi ona napustila crkveni posjed i predati njezinom gospodaru koji bi joj zatim za zlodjela i sudio.

Gradski sud bio je jednak gradskom poglavarstvu u slobodnim kraljevskim gradovima, a sastojao se od „gradskog suca (načelnika) i nekolicine prisežnika. Na čelu županijskog suda bio je obično podžupan, dok su sudsko vijeće činili plemićki suci županije, tzv. „veliki suci“ i plemićki podsuci županije, tzv. „mali suci“.“[94] Sud bi započeo svoje zasjedanje nakon što bi ovlašteni tužitelj podnio optužbu protiv osumnjičene osobe kojoj se na teret stavlja zločin vračanja nad čovjekom, životinjama, prirodom te bogohuljenje i da za to postoje dokazi i ljudi koji to mogu potvrditi.

U hrvatskim se krajevima pravni postupak protiv vještica provodio na temelju „Zakonskog članka Hrvatskog sabora o progonu vještica“[95], dok je za detaljan postupak, između ostalog, korišten još i poznati njemački zakonik pod nazivom *Ferninandeje* iz 1656. godine.

---

[93] Na istome mjestu.

[94] Na istome mjestu.

[95] „Zagrebačka vještica: Optužili ju da se pretvorila u muhu“, *Express;* dostupno na: https://www.express.hr/life/zagrebacka-vjestica-optuzili-ju-da-se-pretvara-u-muhu-1927 (15. kolovoza 2017.)

Zakon je tako vrlo ozbiljno shvaćen u Hrvatskoj i Slavoniji i svi su ga se morali pridržavati, jer je zločin vračanja smatran ozbiljnim kaznenim djelom. Mnogi su tako nedužni stradali, jer ih se optuživalo bez ikakvog dokaza, dovoljno je bilo da netko postane žrtvom zavisti, pohlepe i ljubomore, osobito su glavni krivci za to bili susjedi.

Ljudi za svoje nedaće krivce traže u vješticama, one su bile krive za sve. Postaju krive čak i za razmirice među parovima. Problem je u Zagrebu bio taj što su mnogi parovi živjeli u izvanbračnim zajednicama, jer se partneri nisu željeli vjenčati sa svojim partnericama.

Rezultat toga bio je nezadovoljstvo i strah žena da će biti ostavljene, one su zato za svaku takvu sumnju optuživale vještice za vračanje i njih okrivljavale za svoju situaciju.

Možda i jedini način da se optužene vještice spase od mučenja i spaljivanje bio je da plate velike svote novca istražiteljima i sucima, a ako nisu imale novca da plate, onda je njihova sudbina bila poznata – smaknuće.

Najstariji dokumentirani slučaj osuđivanja vještica u Zagrebu dogodio se u 14. stoljeću, točnije u ožujku 1360. na Griču, a osumnjičene su bile Alica i Margareta, čija je sudbina nepoznata.

Prema podacima iz sudbenih spisa koji uključuju Zagreb i okolicu, za zločin čarobnjaštva „suđenje je provedeno nad više od 250 osoba, 248 njih je spaljeno, dok je 12 oslobođeno (sedam žena i 5 muškarca). Od ukupnog broja optuženih, većina su bile žene, njih čak 230, dok su ostalo bili muškarci, njih samo 20-ak. Pritvoreno je još 517 osoba koje su poslane na daljnja ispitivanja.“[96] Pravilnik kojim se vodilo tijekom procesa suđenja bio je „Malleus maleficarum“ (Vještičji malj). S obzirom da je riječ o sudskim spisima u kojima je evidentiran broj optuženih i njihova presuda, smatra se da je bilo još mnogo privatnih kažnjavanja i spaljivanja koje je obavljao gospodar pozivajući se na „pravo mača“, no zbog manjka pisanog materijala o takvim suđenjima, broj žrtava je nažalost nepoznat. Saznanja iz sudskih spisa dostupna su nam zahvaljujući „radovima i istraživanjima brojnih povjesničara poput Ivana

[96] „Prve Zagrepčanke koje su spaljene i još 8 nepoznatih stvari o vješticama“, *Telegram*; dostupno na: http://www.telegram.hr/zivot/imena-prvih-zagrepcanki-koje-su-spaljene-i-jos-8-stvari-koje-niste-znali-o-hrvatskim-vjesticama/ (15. kolovoza 2017.)

Bojničića, Emilija Laszowskoga, Johanna Weicharda Valvasora, Ljudevita Ivančana i Ivana Krstitelja Tkalčića.“[97]

Kada govorimo o Zagrebu i okolicu, pod okolicu spadaju ponajprije utvrđeni gradovi Gradec i Kaptol te njihovi vlastelinski posjedi poput Stubice, Oroslavja, Varaždina, Varaždinskih Toplica, Kerestinca, Ozlja, Klenovnika, Samobora, Križevaca, Turopolja, Čepina i određenih mjesta u Međimurju i na Žumberku. Kao što već iz povijesti dobro znamo, Gradec je bio slobodan kraljevski grad, dok je Kaptol bio biskupsko sjedište. Tako je Gradec svoje zakone provodio na temelju gradskog suda, a Kaptolu je kao crkvenom posjedu bilo dopušteno provoditi vlastelinsko pravo suđenja za zločine počinje na svojem posjedu.

Primjer jednog suđenja nalazimo i u Kastvu iznad Rijeke, a zbilo se u travnju 1716.. „U tom je suđenju sedam lokalnih muškaraca i sedam žena optuženo da je vračalo ispred tzv. vijećnica, tj. *stareja* u Kastvu.“[98] Optuživalo ih se za uobičajene vještičje postupke koje nalazimo i u Europi od 15. st., a to su bacanje uroka, uništavanje uroda, nerodice na poljima, neplodnost kod žena, suše, zazivanje tuče i nevremena, prouzročenje bolesti kod ljudi i životinja i slično. U optužnici dalje stoji da ih se optužuje za sastajanje na sabatima, nijekanje Svetog Trojstva, kršenje svetih sakramenata, obraćanje Sotoni, kojemu su davali komade odjeće i upisivali se u strašnu knjigu crnih listova. Uza sve te optužbe, na teret im se još stavljaju i ubojstva, osobito djece, iskopavanje mrtvaca i njihovo sakaćenje na mjestima vještičjih susreta. Navodi se da su na tim susretima glave ubijenih davali Sotoni, a njihovo meso, bilo to kuhano ili pečeno, jeli, dok su od masti pripremali smrtonosne otrove. Sotonu su po navodima u optužnici štovali kao Boga, klečeći pred njegovim likom, paleći mu vatru i tada bi se on pojavljivao u raznim oblicima, u jednom trenutku kao prljavi jarac, a u drugom kao crni pas. Nakon plesa i veselja muškarci bi se s vampiricama upustili u najcrnju i najizopačeniju protuprirodnu sodomiju, dok bi žene isto činile sa zlodusima u liku muškarca i s demonskim psima, zatim bi činili zlodjela u obliku čaranja i trovanja. Presuda kastavskih sudaca bila je zaprepaščujuća:“*I zato vas našom presudom proglašavamo otpadnicima, obožavateljima đavla, ubojicama*

[97] Na istome mjestu.

[98] Muzur, A., nav. dj. str. 121. – 124.

djece, hereticima, ljudožderima, sodomitima, bludnicama, čarateljima, huliteljima, krivokletnicima i najgnjusnijim sjemenom koje se podalo đavlu. I stoga, osuđujemo svakoga od vas da bude prvo zatučen sabljom na smrt, a onda spaljen dok se ne pretvori u pepeo.' Osuđeni su spaljeni na kastavskoj kuli Žudika."[99]

[99] Isto, str. 121. – 124.

6.2. TIJEK PROCESA

Pokretanje postupka protiv optuženih vještica u Zagrebu prije tristo godina nije bio složen proces. Za pokretanje parnica, sasvim je dovoljno bilo iznijeti svoja nagađanja o navodnoj vještici. Optužbe bi uglavnom dolazile od strane zavidnog susjeda il od osobe koja optuženom ,iz nekog razloga, želi napakostiti. Razlozi zbog kojih bi netko optužio određenu osobu za zločin čarobnjaštva bili su zavist, problemi u braku ili u poslovnom životu, konkurencija, smrt bližnjeg i slično. Bilo je i slučajeva kada bi alkoholizirana osoba zbog svojih priviđanja optužila nekoga za vračanje. Također je česta pojava bila da optužena osoba prilikom mučenja izjavi da je imala pomoćnike u čaranju jer se to od nje i tražilo, pa je na to bila primorana. Optužena bi osoba u mukama, možda i nesvjesno, najčešće izgovarala imena bližnjih osoba, imena susjeda, prijatelja, rođaka, uglavnom imena kojih bi se prvo sjetila. Time bi se naravno sve ljude koje je optužena spomenula, sumnjičilo za zločin čarobnjaštva, protiv njih bi bio pokrenut kazneni postupak te bi im se zatim i sudilo.

„Parnica bi, pred gradskih ili županijskim sudom, bila pokrenuta od strane činovnika zvanog fiscus ili fiškuš (javni tužitelj).“[100] On bi iznio optužbe, predložio kazneni postupak i sve što on uključuje, a to je ispitivanje, torturu i zapisnik o sudionicima te naposljetku on je taj koji je donosio presudu. Pritom bi se pozivao na starije crkvene autoritete (Bibliju i inkvizitore) te na pravne postupke, pravila i zakone protiv vještica. U to je vrijeme bilo neophodno da svaki grad, županija ili feudalni gospodar ima svojeg službenog fiškuša. Njegov zadatak bio je također i sastaviti optužnicu. Tu je prepušten 'mašti na volju' i u njoj može pisati što god poželi, jer ipak, što se optužnica više sastojala od zanimljivih detalja, to je bila zanimljivija narodu. Većina zanimljivosti ionako se mogla naći u brojnim europskim knjigama i priručnicima pisanim za progon vještica, od kojih se u kaznenim postupcima najčešće primjenjivao „Malleus maleficarum“ (Vještičji malj). I u Hrvatskoj se, kao i u ostatku Europe, vjerovalo da vještice lete, pretvaraju se u različite životinje, spolno opće sa Sotonom, imaju moć ubijanja pogledom, uništavaju usjeve, nanose štetu ljudima i životinja, ubijaju djecu, odgovorne su za neplodnost žena i slično.

[100] Na istome mjestu.

Optužena je nakon sastavljene i izrečene optužbe stavljena u tamnicu ili bolje rečeno u malenu prljavu i vlažnu jamu punu štakora. Bilo je uobičajeno da se „tamnice nalaze u sjedištima vlade, dok se na Gradecu tamnica nalazila u podrumu gradske vijećnice.“[101] Prilikom ispitivanja, optuženoj nije rečeno za kakva je se zlodjela tereti ni tko ju je za ta zlodjela optužio, već bi fizičkim mučenjem od nje tražili odgovore i priznanje. Što je osoba više negirala navodne zločine, to bi je se više smatralo krivom. Od nje se prilikom mučenja zahtijevalo i da navede imena svih sudionika zločina i ona je tako, da joj se ublaže muke, izgovarala imena osoba kojih se najprije sjetila.

„Istrage su vodili gradski senator, gradski kapetan i gradski bilježnik.“[102] Oni su bili zaduženi za provedbu istrage u kojoj su se prikupljali dokazi prije nego što se podigla optužnica. Dokaze je, naravno, bilo nemoguće naći, jer ih nije ni bilo, pa su se istrage svodile na već navedenu provedbu torture nad optuženom osobom. Svaki grad posjedovao je barem jednu tamnicu u koju su optuženi zatvarani. Optužene osobe u tamnici čuvao je ključar, poznat i kao porkulab. On je bio upravitelj gradskih tamnica, a njegov zadatak bio je čuvati tamnicu i brinuti se za prehranu zatvorenih osoba. Kako bi se od optuženika što lakše dobilo priznanje pobrinuo se krvnik, koji je uz poslove mučenja, izvršavao i presude za svaku vrstu zločina. Krvnici su bili uvježbani ljudi koji su poznavali rad gotovo svih sprava za mučenje, poznavali su također i ljudsku anatomiju i pobrinuli se za to da optuženik prilikom mučenja ne izgubi svijest ili ne umre od bolova, kako bi zbog pretrpljene velike boli priznao krivnju. Cijeli proces trebao je biti zabilježen, za to je bio zadužen „dijak (dyak, diak). On je bio obrazovana i pismena osoba koja bi imala ulogu zapisničara cijelog postupka.“[103] Poznavao je latinski jezik, kojim je pisana većina dokumenata, ali je izjave svjedoka i optuženika pisao na hrvatskom jeziku, kako se u prijevodu ne bi izgubilo pravo značenje. Krasopisom je zapisivao čitav proces u kojem je navodio podatke o optužbi, izjave svjedoka, voditelje i sudionike procesa, oblike i tijek torture te naposljetku izricanje i izvršavanje presude. Njemu možemo zahvaliti na tome što i danas možemo naći sačuvane dokumentirane spise s tih procesa. Na procesima se,

[101] Na istome mjestu.

[102] Na istome mjestu.

[103] Na istome mjestu.

doduše rijetko kada mogao naći i odvjetnik optužene osobe, u to vrijeme znan kako procurator (branitelj). Većinom nije bilo potrebe za njim, jer je optuženi ionako proglašen krivim, no ako bi on i prisustvovao procesu, to bi bilo samo forme radi. Njegova funkcija u cijelom procesu nije bila od velikog značaja s obzirom da je većina optuženih proglašena krivima i to ne zato što je on loš odvjetnik, već zato što je presuda bila unaprijed donesena.

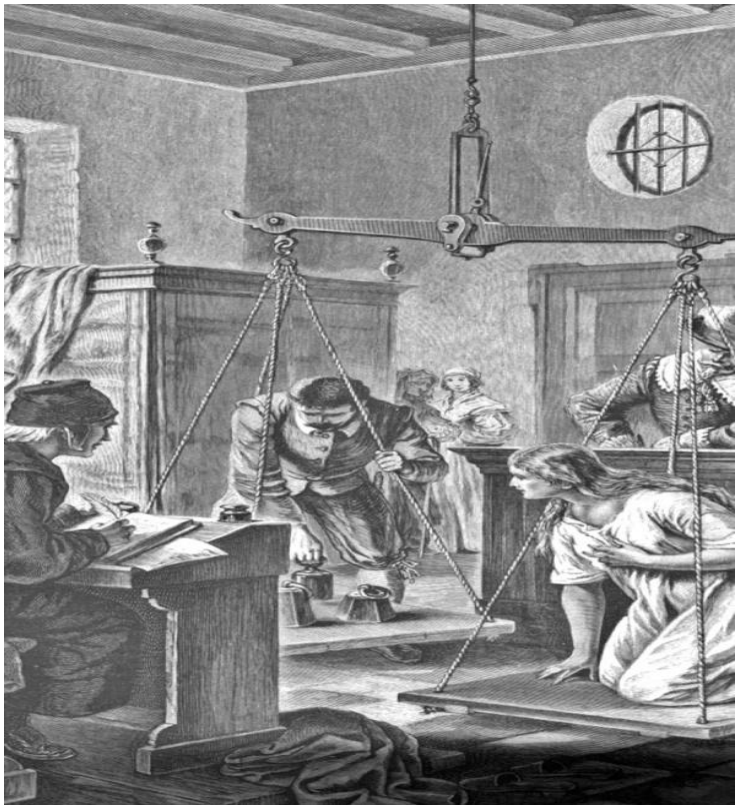
No, ukoliko bi sud, u iznimno rijetkim slučajevima, optuženu oslobodio krivnje, ona se u očima naroda ipak vodila kao vještica. Život joj je od tog trenutka bio uništen, izmučena i slomljena morala se nositi i sa pogrdnim pogledima svojih mještana. Oni koji ipak nisu bili te sreće da ih se oslobodi krivnje osuđivani su na smrt spaljivanjem na lomači. „U Gradecu se to obavljalo na početku Tuškanca, koji se u to vrijeme zvao Središće ili Zvedišće, a na Kaptolu kraj vrata vanjskoga prednjeg zida (danas ne postoji, na tom je mjestu otprilike fontana s kipom Djevice Marije).“[104] Optuženoj osobi bi se obrijala glava i potom bi ju na kolima, uz povike javnosti, vezanu dovezli do odredišta.

Na Zvedišću bi se prilikom spaljivanja okupilo mnoštvo ljudi, pa je praksa bila takva da gradski sudac javnosti iznese zločine koji se optuženoj osobi stavljaju na teret. Potom bi iznio smrtnu presudu i prelomio štap nad tom optuženom osobom. Nakon toga bi je predao krvniku i njegovim slugama. Krvnik bi zavezao ženu za stup, dok bi oko nje njegovi sluge naslagali drva tako da brzo gori. I naposljetku bi joj krvnik ili odsjekao glavu, pa bi je se tek onda spalilo ili bi pak bila spaljena živa. Ako je odluka bila takva da je se živu spali, tada bi u nekim slučajevima bio ukazan čin milosti te bi se drvo namazalo uljem da brže gori ili bi joj pak oko vrata vezali vrećicu baruta koja bi eksplodirala kad vatra dođe do nje i tako je odmah ubila.

[104] Na istome mjestu.

6.3. PROVEDBA TESTOVA ZA DOKAZIVANJE NEVINOSTI

U Hrvatskoj se, kao i u ostatku Europe, na samom početku ispitivanja željelo pomoću različitih apsurdnih pokusa utvrditi je li optuženi vještac ili vještica ili nije. U ranom srednjem vijeku optužena osoba mogla se već na samom početku procesa osloboditi svake krivnje ukoliko bi izvršila jednostavne pokuse koji su bili stavljeni pred nju, a odnosili su se na „božansku intervenciju ili znak.“[105] Kasnije su pokusi postali brutalni i puno zahtjevniji i to u tolikoj mjeri da ih je bilo gotovo nemoguće proći, što je rezultiralo još većom potvrdom krivnje optuženog. Najčešće su se provodili pokusi s vagom, optuženu se vagalo i ako se uspostavilo da nije teška vještica je, jer vještica mora biti lagana kako bi mogla letjeti.

Slika 1. Prikaz vaganja[106] (dostupno na: https://www.jw.org/hr/izdanja/casopisi/g201405/progon-vjestica-mracno-doba/)

[105] Na istome mjestu.

[106] Na istome mjestu.

Zatim je tu bio i pokus suzama, ako optužena nije mogla plakati, vještica je. Potom pokus „Očenašem“ u kojem je optužena morala šest do sedam puta izmoliti molitvu, ako bi i samo jednom pogriješila, vještica je. Pokus s nosem, „krvnik bi optuženu osobu udario drvenom palicom po nosu i potom bi se po boji krvi utvrdilo je li vještica.“[107] Pokus sa 'svetom' vodom, optuženika bi se vezalo užetom i bacalo u hladnu vodu, ako bi osoba potonula, nije kriva, no ako bi plutala na vodi, vještica je.

Potom bi slijedilo traganje za tzv. „'vražjim pečatom', tj. madežom ili bradavicom koji su bili dokaz sklapanja ugovora sa Sotonom.“[108] U potrazi za njim optuženoj bi se osobi obrijala glava i skinuli bi je do gole kože i potom bi se pomno proučio svaki dio njezinog tijela i to u javnosti. Prvo bi ga proboli iglom, jer na tom mjestu vještica navodno ne osjeća bol, no lukavo se tu za ubod koristila „igla na uvlačenje, tako da optužena stvarno ne bi osjećala bol. Potom bi ga krvnik „izrezao i predao sucu.“[109] Ukoliko madež nije nađen smatralo se da to znači da optužena već u potpunosti pripada Sotoni.

Još jedan od pokusa u kojem su žene mogle dokazati svoju nevinost bio je da „uhvate užareno željezo ili da gurnu ruku u kipuću vodu i da onda nakon nekoliko dana potpuno izliječe opeklinu. Uobičajenom se provjerom smatralo i da optužene progutaju ogroman komad kruha i da se pritom ne uguše.“[110]

[107] Na istome mjestu.

[108] Na istome mjestu.

[109] Na istome mjestu.

[110] Muzur, A., nav. dj., str. 121. – 124.

6.4. PRIZNANJA OPTUŽENIH VJEŠTICA

„U svom radu pod nazivom ‘Utjecaj Katoličke crkve na svjetovne progone vještica u Zagrebu u ranom novom vijeku’, povjesničar Deniver Vukelić prikazuje zbog čega su sve žene optuživane za čarobnjaštvo i zbog kakvih se suludih optužbi moglo završiti na lomači.“[111] (vidi sliku 2.)

			bilježnika Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	letjela	
Tinodi Vajda (Vajdovka) Katarina	4. - 9. III. 1699.	Gradec	Đuro Škrnjuga, zamjenik bilježnika; Marko Vojnović, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca	Bila u vražjem kolu, spavala s Vragom, radila vještičju mast.	Nepoznata (tri puta mučena)
Medović Helena (Jela)	31. III. - 2. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca; Sebastijan Pazalia, izaslanik	Letjela na Okić, radila napitke.	Mučena i spaljena
Marolić Magdalena (Magda)	2. - 4. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca; Sebastian Pazalia, izaslanik	Sastajala se s vješticama na križanju kod crkve sv. Margarete. Letjela i radila tuču	Mučena, sudbina nepoznata
Beneković Urša (Gyliska, Guliška)	4. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca; Ivan Lacović, izaslanik	Sastajala se s vješticama na križanju kod crkve sv. Margarete. Letjela i radila tuču	Mučena i spaljena
Sirković (Sirkovica) Ana	5. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i kapetan Gradeca; Ivan Lacković, izaslanik	Spavala s Vragom dva puta i pravila tuču.	Mučena i spaljena
Lončarić Matija mesar	5. V. 1699.	Gradec	Đuro Porta, zamjenik bilježnika; Ivan Khayll, izaslanik i	Družio se s Vragom i bio vještac dvije	Spaljen

Slika 2. Prikaz optužnice[112] (dostupno na: http://www.telegram.hr/zivot/imena-prvih-zagrepcanki-koje-su-spaljene-i-jos-8-stvari-koje-niste-znali-o-hrvatskim-vjesticama/)

[111] Na istome mjestu.

[112] Na istome mjestu.

Iz sudskih spisa može se jasno vidjeti kako su ljudi za svaku svoju nedaću krivca pronašli u vještici i njezinom zlodjelu. Očito je da se u svakom od slučajeva radilo o čistom praznovjerju i lažnom iskazu. Tako je 1745. u Zagrebu optužena i Jelena Rogačica koja je prilikom mučenja priznala da je kupala rođakinju Lucu u ljutoj, od korijena začinjenoj vodi, a razlog tome bio je jer je željela da Lucu njezin muž zavoli i da prestane biti nasilan prema njoj. Preminula je u tamnici, od posljedica mučenja i pokopona je na Središću, gdje su vještice spaljivane. Iste te godine, optužena Jalža, žena 'oružnika' (pripadnika policije), na mukama je priznala da je muža pokušala otrovati napitkom jer ju je tukao. Godinu dana poslije sudi se optuženoj Margareti koju se sumnjičilo da je svome mužu Zobaju i Nikoli Šporaru dala da popiju otrovnog pauka, s namjerom da ih ubije. Obje su spaljene na Središću.

Tek nakon što je donesen zakon protiv vještica i objavljen zloglasni priručnik Malles Maleficarum (Vještičji malj), percipiranje vještica postaje legalan i razrađen proces. Djelovanje zakona moguće je pratiti kroz sačuvane sudske spise iz 17. i 18. stoljeća.

Zanimljivi su slučajevi u kojima se vještice optužuje za prizivanje tuče i nevremena. Smatra se da su to radile tako što su puhale u tzv. „*vražji mijeh* iz kojeg su potom nastajali oblaci, a one su pritom izgovarale riječi: 'Tuča bila, tuča buš'.“[113] Neke su prilikom mučenja izjavile da su se pri tome služile pepelom i lomačom na kojoj su bile spaljene vještice. Pepeo im je služio da prilikom vračanja stoje nad njim te da potom proklinju i mašu rukama kao neka ptica. Uz to su još i lupale u bubanj na kojem je bila napeta koža, mazale se vještičjom mašću kako bi mogle letjeti. „Optužene spominju različite metode pripremanja masti. Jedne izjavljuju da se pravi od crnog svinjskog izmeta, druge u svojim priznanjima govore da je jedan od glavnih sastojaka dječje meso, dok treće navode da se priprema od masti juhe zvane 'obarnica', koja se, prema rječniku leksikografa Ivana Belostenca pripremala od sitnih dijelova mesa.“[114] Kada se spominju dijelovi mesa, vjerovatno se misli na ono ljudsko. Objašnjavaju također i kako mlijeko preotimaju od tuđih (uglavnom susjedovih) krava i kako uništavaju tuđe usjeve u korist što boljem urodu vlastitog usjeva. One su u stanju činiti svakakve čarolije, pa tako svjedoci tvrde da su vidjeli

[113] Michelet, J., nav. dj., str. 325.

[114] Na istome mjestu.

kako je navodna vještica Jela Kovačić općila sa psom. Vještice se smatralo vrlo dobrima u liječenju bolesti i to na različite načine i pomoću različitih napitaka. Primjer jednog takvog liječenja je liječenje žuči. Kod liječenja vještice bi govorile: „Bježite, bježite, vi pogane žuči, suhe i sirove, kakve god da jeste, idite iz ovoga sela!“[115] One same prilikom torture izjavljuju da je jedna od dobrih obrana protiv vještica određeno bilje i češnjak.

Ljudi su tako teško podnosili konkurenciju, pa je primjer jednog takvog slučaja zagrebačka kramarica (koja je prodavala rabljenu robu, staretinar) Cindekovice u 18. stoljeća. Ona je bila vjerovatno uspješna trgovkinja, kojoj je posao išao od ruke, a konkurencija ju je, da je se riješi, optužila da je vještica.

Poznati su i slučajevi u kojima su optužene, posebice ako su bile mlade i naočite, prijavile da im se u ćeliji pojavio Sotona u liku gradskog kaštela ili svećenika te da ih je zatim seksualno iskoristio. Javnost je stvarno povjerovala u to da je to bio Sotona prerušen u tuđi lik. Primjer jednog takvog slučaja dogodio se 1733. tijekom suđenja Margareti Kuljanki iz Gradeca, stoji u starim spisima.

Primjer jednog bizarnog slučaja bio je onaj Magde Herucine Logomer, najpoznatije zagrebačke vještice kojoj se u 18. stoljeću sudilo jer se navodno pretvorila u muhu kako bi nervirala susjedu.

Suci su na svakoj ženi osumnjičenoj da je vještica tražili znamen – 'vražji pečat', običan madež, koji je krvnik zatim izrezao, da 'vještici' time oduzme njezinu đavolsku moć. Primjera takvih slučajeva zapisanih u sudske spise ima mnogo.

Barbara Dugan 1742. tako na mukama govori da se Sotona obučen u svijetlu hrvatsku nošnju vozi s crnim konjima i kočijom kao neki barokni gospodin i na vješalima vozi ljude na put prema Vrhovcu, na raskrižje. Osim toga govori i da je jednom kada je došla kod Janine ograde vidjela Sotonu u liku nekog gospodina.

Barbarina prijateljica, neka Helena Ptičekova, također je stavljena na muke, jer je i ona imala madež. Na pitanje odakle joj, prvi put nije znala odgovoriti, ali je nakon ponovljene torture izjavila da je Sotona znao provoditi noći s njom i da joj je zbog toga dao pečat, a da je nakon toga nju ostavio i prešao na njezinu poznanicu Anju.

[115] Michelet, J., nav. dj., str. 325.

„Trećoj od njih, Heleni Miherić, izrezao je krvnik 1743. vražji pečat ispod desne dojke“[116], na postavljeno pitanje odakle joj odgovorila je da joj se Sotona ukazao u nekoj zelenoj haljini i da se zvao Matić, donio je piće i poklonio joj malu posudu, zatim ju je ispod desne strane dojke s nečim ubo i ostavio joj pečat.

„Četvrtoj, Margareti Dedovki, krvnik je također našao madež ispod pazuha desne ruke i izrezao ga“[117], ona se na muci branila time da to nije nikakav vražji pečat već samo obična 'zlamenka' (madež), no uzalud, nije joj se vjerovalo.

Na mukama su žene koje su bile optužene da su vještice navodile da se u tzv. „*vražje kolo* sa Sotonom sastaju na Kleku, Medvednici, Okiću, nad Vrapčem, ali i na raskrižjima.“[118] Na sastanke lete, a Sotona ih tamo dočekuje. Navodile su da tamo vlada veliko veselje, pleše se, skače, pije, gosti, ali i orgija. Poznato je i da je jedna optužena izjavila da ju je u vražje kolo uveo njezin pokojni muž koji je bio vještac, dok su druge izjavljivale da su ih na vještičje radnje navele ostale navodne vještice. Pored toga su još govorile da su ih, kada su se priklonile Sotoni i ušle među vještice, ostale vještice tukle živim zmijama. Svaku novu vješticu Sotona označava tako što je zapečati madežom (vražji pečat). Sotona vještice na sastancima gosti raznim jelima i pićima, pretvara se u crnog psa, u mačku ili u muhu. U liku crnog psa spolno opći s vješticama. Govorilo se i da ako netko slučajno tijekom noći naleti na vražje kolo, odmah biva ubijen i pojeden. Navodno da i najveći čovjek stane u njihovu zdjelu u kojoj ga potom skuhaju. A začarati, naravno, mogu svakog, također mogu kod ljudi izazvati određenu bolest od koje je najčešća groznica. No, kako mogu nekoga začarati, tako mogu i skinuti urok sa začarane osobe.

Jedna je žena prilikom mučenja izjavila da su nju ostale žene (vještice) na njihovim sastancima izabrale za „'kapetanicu', dok je vještica zvana Kuševaćka izabrana da bude 'vojvotkinja', a Sotona je bio 'zastavnik' i nazivao se Matić. Od muškaraca 'kapetan' je bio neki Čelić, a 'zastavnik' neki Dautović. Druga žena priznala je da je bila kuharica na sastancima, dok su druge bile 'velikašice', a na vrhu

[116] Isto, str. 326.

[117] Isto, str. 325.

[118] Na istome mjestu.

kao 'pukovnica' svih vještica u Hrvatskoj bila je gospođa udova Augustić.“[119] Govorile su da su činile zlodjela životinjama i ljudima, uništavale usjeve, ubijale ljude te se njima gostile na svojim sastancima.

Već prethodno spomenuta gibanica kao omiljeno i glavno jelo na sabatima pripremala se u tolikim količina da je navodno bila velika kao cijelo Turopolje. Jedna je žena prilikom ispitivanja izjavila da je ona sama pomogla mijesiti takvu gibanicu. Druga je pak, na ispitivanju izdala svoju prijateljicu, izjavivši da je i ona vještica koja je prisustvovala sastanku na 'Mlačkoj tratini', gdje su one „pojele srce nekog osmogodišnjeg dječaka Petra.“[120]

„Tvrde da je svake godine bilo *'vražje generalsko svih coprnic i coprnjakov spravišće'* i tamo je, kaže jedna, vidjela 'vražju ljepotu'; vrag je držao 'prodečtvo' (propovijed) govoreći im: 'Hodite sa svemi vragi i zlo činite na jedan kraj, a ja s drugemi na drugi kraj.'“[121]

Rijetki su bili oni slučajevi u kojima bi muškarac bio optužen za zločin čarobnjaštva. No, takvo što dogodilo se „1729. u Varaždinu protiv Mikice Dolovčaka, kojeg se optužilo da je želio nabaviti posvećenu hostiju i iskoristiti je za vračanje. Vjerovalo se da bi nakon toga postao imun na udarce sablje ili metka. Sličan slučaj dogodio se 1738. u Zagrebu. Optužen je bio Nikola Miljković koji je na mukama priznao da je tijekom rata protiv Španjolske (1701. – 1714.) uspio u Ženevi nabaviti više dijelova posvećene hostije te je osuđen na kaznu veslanja na galiji, ali je s nje pobjegao. I Miljković se htio tom čarolijom učiniti neranjivim.“[122]

„V. Mažuranić daje sljedeći komentar navedenih primjera. *'Iz izvora jasno se vidi kako se svuda radi što o iznuđenim i sugeriranim priznanjima, a što o pojavama ekstaze koje se rađaju katkad iz strastvenih pobuna i tvrda vjerovanja u istinitost pučke predaje o vrhunaravnom* (natprirodnom) *utjecaju demonskih sila, a katkad su očito posve patološke naravi. Potonjih slučajeva ima, bez sumnje, vrlo mnogo. Na stotine raznih varijanata te nesretnice izmišljaju sad na muci, sad s muke skinute.*

[119] Michelet, J., nav. dj., str. 327.

[120] Na istome mjestu.

[121] Na istome mjestu.

[122] Na istome mjestu.

Najpogubnije je, pak, što pod pritiskom sudaca okrivljuju svoje susjede, te tako jedna coprnica sa sobom u propast povlači, katkad i od zlobe, susjedne poznate ženske. Ovakve nakazne sne, bolne fantazije i izmišljotine izmučenih baba, presuđuju gotovo neposredno do Francuske revolucije učeni suci pod nadzorom i uz povlađivanje svjetovnih i duhovnih oblasti (vlasti). "[123]

[123] Michelet, J., nav. dj., str. 328.

7. PROCESI VELIKIH PROGONA VJEŠTICA U HRVATSKOJ

Kao što je već navedeno, slučajeva optužbe za čarobnjaštvo bilo je mnogo i ljude se optuživalo iz različitih razloga. Slovenski putopisac Valvasor naveo je zapis o velikom progonu vještica u zagrebačkoj okolici. Razlog zbog kojeg je do toga došlo je taj što je 1685. vladala velika suša i nerodica na poljima. Ljudi su zbog bijesa kojeg je izazvala glad i neimaština za tu elementarnu nepogodu okrivili vještice i krenuli u masovni lov na njih. Lovili su ih nasumično, kako im je u tom trenutku došlo, potom su mučene i spaljene. „U tom je progonu stradalo 14 žena, zajedno s mlinarom koji je bio optužen da je sjedio na jajima i čekao da se iz njih izlegnu pilići. 1689., četiri godine kasnije, dogodio se još jedan veći progon u kojem je spaljeno pet žena.“[124]

Tako je na samom kraju 17. stoljeća, godine 1689., počelo „razdoblje velikih progona vještica na Gradecu koje su sljedećih sedam godina vodili gradski istražitelji Đuro Porta, zamjenik bilježnika i Ivan Khayll, gradski kapetan.“[125] Oni su bili zaduženi za vođenje ispitivanja prije početka suđenja te su pomoći svojih metoda ispitivanja i torture od osumnjičenih izmamili priznanja za zločine. Ukupno je bilo 40-ak slučajeva koja su istražili i još 200-tinjak koji su bili pod sumnjom za zločin čarobnjaštva. Od ukupnog broja optuženih, nijedan nije završio oslobađajućom presudom. Presuda je uglavnom bila spaljivanje na lomači, je li bilo još kakvih ostalih kazni ne zna se, jer nisu evidentirane.

U sljedećih dvadeset godina veći sudski procesi vode se u Varaždinu i Varaždinskoj županiji te u Kerestincu. Treba spomenuti slučaj optužene Margarete Kuljanke iz Gradeca, koja je prilikom mučenja navela još 32 osobe protiv kojih se potom vodio sudski proces u Turopolju. Margareta, kao i još 30 osoba koje je odala, bili su spaljeni, dok je samo dvoje ljudi oslobođeno. Iz tog se slučaja može zaključiti kako su istražitelji istragu vodili vrlo temeljito i kako su metode mučenja bile vrlo efikasne, pa su optužene osobe prilikom mučenja govorile sve što se od njih tražilo. „U optužnici je stajalo kako je ta skupina optuženih osoba bila podijeljena u unutarnju

[124] Na istome mjestu.

[125] Na istome mjestu.

hijerarhiju sa svojom vojvotkinjom, generalicom, pukovnicom i kapetanicom, a navodile su i da su imale svojeg zastavnika, a to je bio Sotona i zvao se Matić.“[126]

U samo godinu dana između 1740. i 1741. trinaest žena iz Križevaca osuđeno je za zločin čarobnjaštva. Jedanaest od njih je spaljeno. Činjenica koja užasava u tim slučajevima jest ta da su dvije od njih imale maloljetne kćeri, od samo pet i sedam godina. Njihove kćeri su također ubijene, njima su razrezane žile, jer se njih smatralo vješticama poput svojih majki.

U sljedećih se nekoliko godina ponovno vode sudski procesi na Gradecu i Kaptolu, a zanimljiv je onaj protiv osumnjičene Bare Cindekovice iz 1743., koja je optužena radi zavisti i poslovne konkurencije. Baru se optužilo da je vještica te da je zbog svojih moći čaranja puno uspješnija od svoje konkurencije. Njezina sudbina je nažalost ostala nepoznata, ali se ipak pretpostavlja da je možda i oslobođena. „Njezin slučaj iskoristila je u svojoj knjizi i slavna Marija Jurić Zagorka.“[127]

Hrvatsko zagorje također nije bilo pošteđeno većih progona pa je tako „u Belcu, između 1742. i 1744. spaljeno samo u tamošnjoj župi jedanaest vještica. U isto vrijeme se tamo već gradila crkva posvećena izumrlim hrvatskih plemićkim obiteljima, što je bio jedinstven primjer barokne umjetnosti u Hrvatskoj. Nažalost, svaka kulturna epoha ima svoje tragične kontraste kao što je to u ovom slučaju profinjena umjetnost baroka i progoni vještica.“[128]

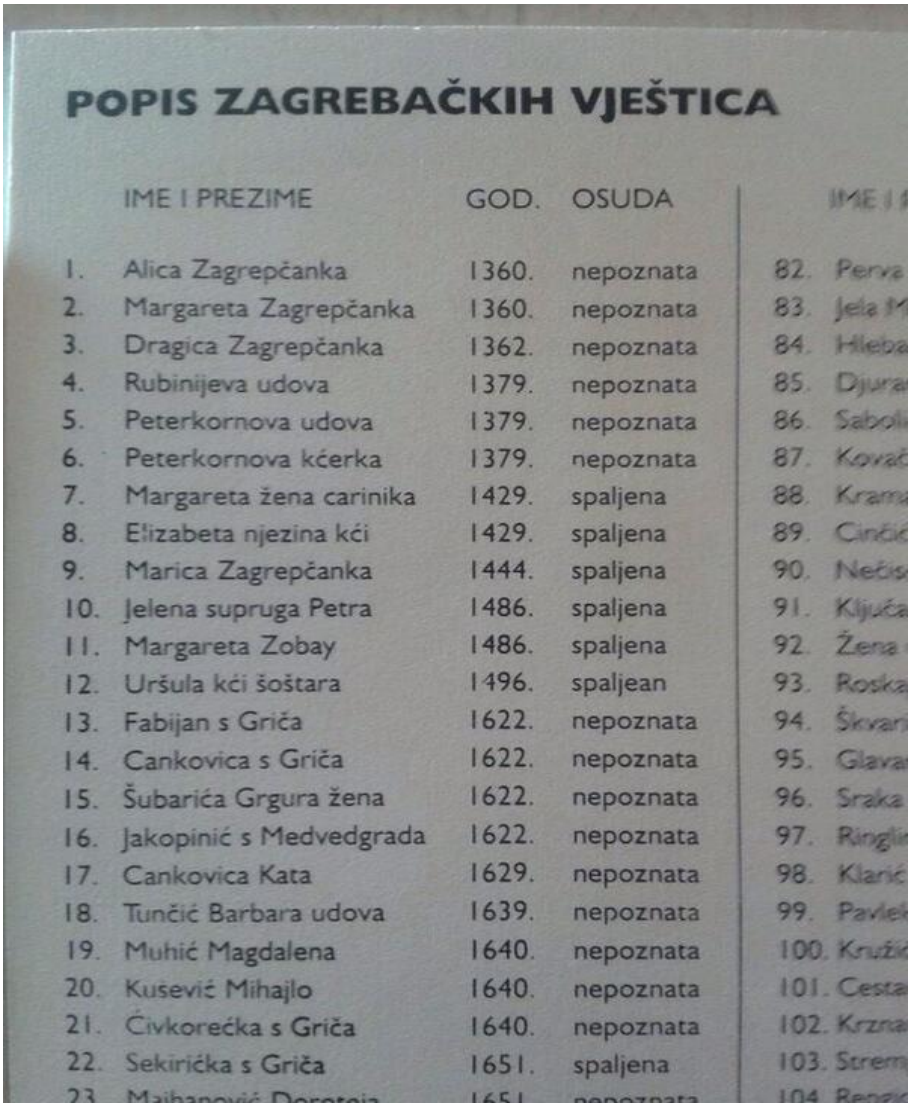
Postavlja se pitanja zašto su se najveći progoni dogodili baš u sjevernoj Hrvatskoj. Naime, Hrvatska je u to vrijeme bila podijeljena. Dalmacija i dio Istre pripadale su Veneciji (sjeverni dio Istre pripadao je Habsburgovcima) koja je imala svoju inkviziciju, neovisnu o Rimu i vrlo blagu prema vračanjima i praznovjerju te se za navodni zločin moglo iskupiti pokorom i molitvom. Dubrovačka Republika bila je već prilično prosvijetljena kada je riječ o čarobnjaštvu. Ona se nije bavila takvim slučajevima, njezini su se inkvizitorski sudovi, kao i sud u Zadru, više bavili tiskanim herezama ili sprječavanjem protestantske i ostale literature, i nisu bili zainteresirani

[126] Na istome mjestu.

[127] Na istome mjestu.

[128] Michelet, J., nav. dj., str. 330.

za razmišljanje o čaranju. Turska se Hrvatska, pak, vodila pravom koje je propisivalo Osmansko Carstvo, a s obzirom da oni pripadaju drugoj religiji, samim time imaju i drugačiju kulturu, tako da njih progoni vještica nisu zahvatili. Zato su samo dijelovi Hrvatske koji su bili pod habsburškom i ugarskom vlašću, dakle, sjever Hrvatske i dio Istre, preuzeli habsburške i ugarske zakone i odredbe, u kojima se proganjalo vještice, čarobnjake i heretike i u kojima su procesi protiv takvih bili česti.

POPIS ZAGREBAČKIH VJEŠTICA

	IME I PREZIME	GOD.	OSUDA
1.	Alica Zagrepčanka	1360.	nepoznata
2.	Margareta Zagrepčanka	1360.	nepoznata
3.	Dragica Zagrepčanka	1362.	nepoznata
4.	Rubinijeva udova	1379.	nepoznata
5.	Peterkornova udova	1379.	nepoznata
6.	Peterkornova kćerka	1379.	nepoznata
7.	Margareta žena carinika	1429.	spaljena
8.	Elizabeta njezina kći	1429.	spaljena
9.	Marica Zagrepčanka	1444.	spaljena
10.	Jelena supruga Petra	1486.	spaljena
11.	Margareta Zobay	1486.	spaljena
12.	Uršula kći šoštara	1496.	spaljean
13.	Fabijan s Griča	1622.	nepoznata
14.	Cankovica s Griča	1622.	nepoznata
15.	Šubarića Grgura žena	1622.	nepoznata
16.	Jakopinić s Medvedgrada	1622.	nepoznata
17.	Cankovica Kata	1629.	nepoznata
18.	Tunčić Barbara udova	1639.	nepoznata
19.	Muhić Magdalena	1640.	nepoznata
20.	Kusević Mihajlo	1640.	nepoznata
21.	Čivkorećka s Griča	1640.	nepoznata
22.	Sekirićka s Griča	1651.	spaljena

Slika 3. Popis zagrebačkih vještica[129] (dostupno na: http://www.telegram.hr/zivot/imena-prvih-zagrepcanki-koje-su-spaljene-i-jos-8-stvari-koje-niste-znali-o-hrvatskim-vjesticama/)

[129] Na istome mjestu.

8. OBLICI TORTURE

Tortura (mučenje), označava mučenje osobe optužene za neko kažnjivo djelo kako bi je se na taj način prisililo priznati svoje zločine i time omogućiti presudu za njezina djela. U sudski je postupak uvedena zbog nedostatka dokaza protiv osumnjičene osobe poput svjedočenja minimalno dvojice svjedoka ili priznanje okrivljenog, što je bilo neophodno kako bi se donijela osuđujuća presuda. Kako ne bi došlo do situacije u kojoj se optuženu osobu oslobađa krivnje zbog manjka dokaza, primjenjivala se tortura da bi se prisilno došlo do priznanja. No, tortura je ipak imala i neka pravna ograničenja. Bilo je neophodno da se podnese zahtjev da postoji kaznena osnova protiv osumnjičenika te da je u pitanju teški zločin. Priznanje osobe moralo je biti u skladu s onim za što ju se tereti i za što postoji dokazni materijal, ali i da osoba ostane pri svojem priznanju i nakon torture. Osim toga, „zabranjivalo se izvršavanje torture nad djecom i trudnicama. Mjere mučenja su u teoriji i prema zakonu bile ograničene, a cijelom procesu torture morao je nazočiti i sudac.“[130] Ono što se već i moglo pretpostaviti jest to da su viši staleži bili pošteđeni svih oblika torture jer se njihov iskaz, jasno, nije dovodio u sumnju. Osobe koje ni prilikom torture nisu priznali svoje zločine bile su svejedno osuđene na temelju nepotpunih dokaza, no kažnjavane su tzv. izvanrednom kaznom, blažom od one koja bi uslijedila da su djelo priznale. Bilo je slučajeva kada se tortura provodila i nad svjedocima, unatoč stalnim naglašavanjima kako tortura nije kazna već samo sredstvo kojim se dolazi do istine. Tortura se tako u praksi vrlo često primjenjivala bez pravnog temelja i ozbiljnih dokaza. Nije čak bilo ni važno ako se radi o lakšim ili težim zločinima, tortura se svejedno primjenjivala u jednakoj mjeri za sve. Najgore su prolazile one osobe koje su bile optužene da su vještice, to je bio jedan od najtežih zločina u to doba. Nad njima su se vršili najgori oblici torture kako bi se od njih iznudilo priznanje za nešto za što nisu bili krivi. „Tortura se tako legalno primjenjivala u kaznenom postupku u dugom pov. razdoblju od antike do prosvjetiteljstva.“[131]

[130] „Tortura“, *Hrvatska enciklopedija;* dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27486 (15. kolovoza 2017.)

[131] Na istome mjestu.

U Hrvatskoj je prilikom torturalnog ispitivanja sudsko vijeće izaslalo komisiju od nekoliko svojih članova. U cijelosti su prihvaćena i primjenjivana međunarodna europska pravila za primjenu torture, prema kojima se tortura primjenjivala ako su postojali direktni dokazi za počinjeni zločin. Torturu je u hrvatskim postupcima obavljao krvnik s pomoćnicima, a korišteni su različiti oblici mučenja.

Mučenje bi se odvijalo pomoću raznih zastrašujućih naprava koje su bile različitih oblika i namjena. Postoje zapisi o mučenjima koja su trajala i po 22 sata bez prestanka, čak bi se i nakon priznanja mučenje nastavilo.

Jedan od najblažih oblika torture bilo je stiskanje palčeva. „Krvnik ili neki od pomoćnika bi optuženikove palčeve stavio između dvije metalne pločice koje su se pomoću šarafa stezale. Za pojačavanje boli se po pločicama udaralo čekićem. Sljedeći korak u mučenju sastojao se od snažnog stezanja ruku konopcem.“[132]

Poznat oblik torture u Europi bila je tada i tzv. „španjolska čizma. To je bio oblik mučenja u kojem bi se optuženikova potkoljenica stavila između dva željezna oklopa s unutarnje strane podstavljena čavlima koji bi ovisno o jačini stezanja prodirali u meso optuženog. Dodatno se moglo osim stezanja i udarati čekićem po njoj.“[133]

Među najbrutalnijim napravama bili su tzv. „koloturi. Oni su se koristili na način da su ruke bile vezane u križ iza leđa konopcem, a konopac oko gležnjeva vezan za uže kolotura na stropu. Što se više konopac natezao, to je tijelo bilo više od poda. Katkad bi se o noge vezivali i teški utezi od kamena ili željeza, a tijelo bi se lagano dizalo u zrak, pa zatim naglo puštalo na pod.“[134]

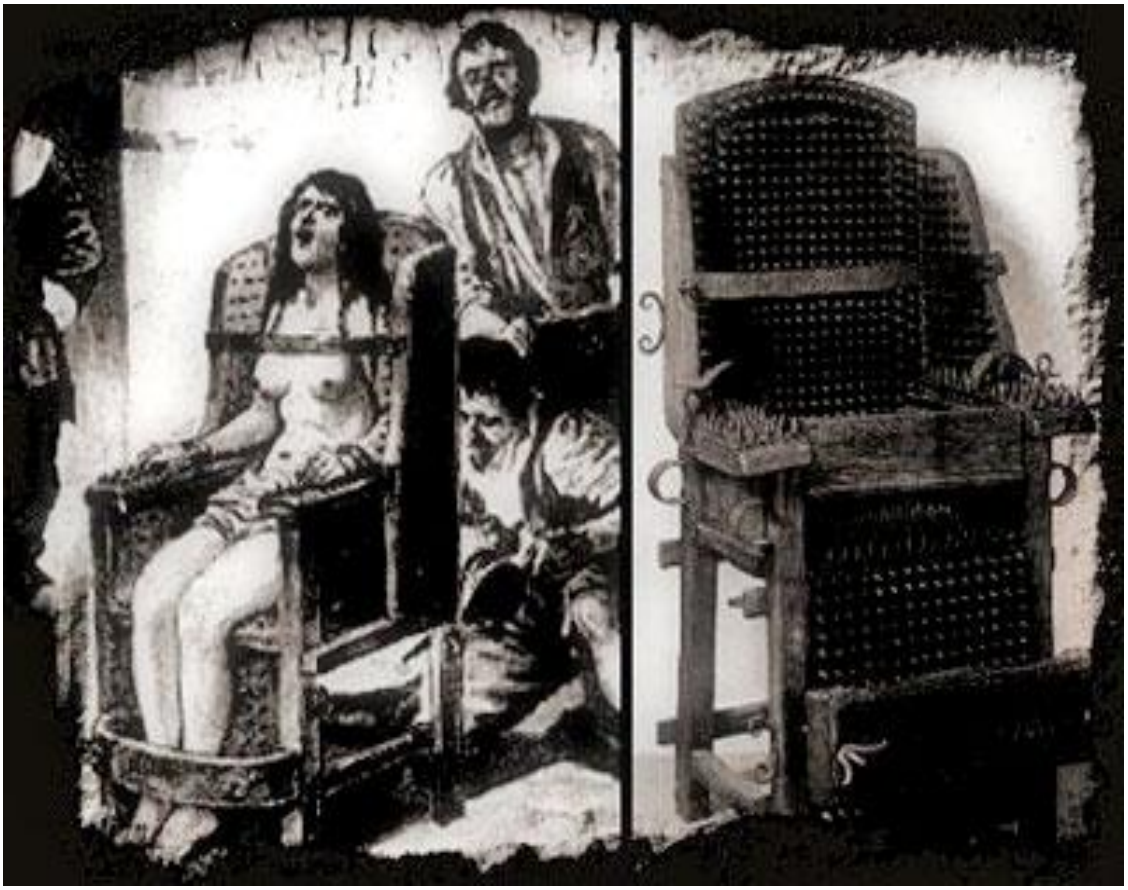
Još jedna od strašnijih naprava bile su i tzv. „ljestve ili lojtre. Duge ljestve bile su prislonjene uza zid. Ruke bi se vezale za najvišu prečku, a noge bi se užetom vezale za vijak koji bi se namatao što bi omogućavalo silno rastezanje ljudskoga tijela. Zatim tzv. greben, naprava slična stolici, prekrivena oštrim trokutastim čavlićima ili samo daska prekrivena čavlima, na koju bi posjeli ili polegli optuženu osobu, a čavli bi prodirali u tijelo mučene osobe. Potom naprava pod nazivom konjić, koji je ujedno

[132] Na istome mjestu.

[133] Na istome mjestu.

[134] Na istome mjestu.

označavao i jedan od najtežih oblika torture, a služio je za rastezanje tijela, nešto slično kao i kod ljestava, samo što se u ovom slučaju tijelo rastezalo pomoću različitih utega. Naprava koja već po samom nazivu zvuči jezivo bila je tzv. vještičja stolica. Ta je naprava zapravo bila velik i čvrst stolac, čitav prekriven oštrim šiljcima: sjedalo, rukohvat, naslon i podnožje. Ženu bi se posjelo na nju i čvrsto privezalo kožnim remenjem. Koristila se također i zastrašujuća naprava pod nazivom španjolski magarac. To je bila visoka klupa koja je umjesto sjedala imala trokutastu oštru napravu koja svojim gornjim oštrim rubom ulazi u meso i organe međunožja. Od ostalih, tu su se mogli naći i različiti maljevi za lomljenje goljenica, kotač za rastezanje, svijeće za paljenje i drugo.“[135]

Slika 4. Vještičja stolica[136] (dostupno na: https://slobodni.net/t6015/)

[135] Na istome mjestu.

[136] „Vještičja stolica“; dostupno na: https://slobodni.net/t6015/ (15. kolovoza 2017.)

„Valja naglasiti da čovjek, bez obzira na razlog zbog kojega je kažnjen, mora strpljivo podnositi svoje patnje, jer će ona inače prerasti u muku, kojoj, međutim, cilj nije očišćenje, već osveta, odnosno, kazna.“[137]

Sudske komisije za obavljanje torture nisu poštivale nikakve zakone o ograničenju mučenja već bi osobe optužene da su vještice toliko brutalno i dugo mučile sve dok ne bi priznale ono za što ih se sumnjičilo. Kad bi optuženik u strahovitim mukama priznao zločin, iako zločina uglavnom nije ni bilo, najčešće bi ga se osudilo na smrt spaljivanjem. Neke vještice koje su osuđene na smrt bile su prije spaljivanja pogubljene, bilo da im je prije odsječena glava ili su užetom ugušene, no mnoge su žene i žive spaljene.

[137] Institoris, H. - Sprenger, J., nav. dj., str. 126.

9. PRESTANAK PROGONA VJEŠTICA U HRVATSKOJ

Mariji Tereziji pripisuju se zasluge da je samo jednom svojom odlukom ukinula procese protiv vještica u Hrvatskoj, iako je i ona sama vjerovala u postojanje vještica i čarobnjaka te njihovih zločina. No, do potpunom prestanka došlo je postupno, ne odmah. Kraljica je, međutim vjerovala da u procesu progona vještice stradava i mnogo nedužnih ljudi. U „*Općem zakonu o kaznenom sudskom postupku* 1768.“[138] Marija Terezija žestoko kritizira narodno praznovjerje koje smatra odgovornim za masovne progone ljudi te njime nastoji spriječiti da još nevinih osoba bude kažnjeno. U skladu s tim načelom, zakon je odredio mnoge mjere opreza kako zbog čarobnjaštva ne bi stradavali nevini ljudi.

Još je 1740. Marija Terezija izdala opću odredbu koja je vrijedila u svim austrijskim zemljama, prema kojoj su se sve izrečene presude protiv vještica morale njoj osobno podnijeti kako bi ih ona potvrdila. No, ta odredba nije vrijedila u Hrvatskoj i Ugarskoj, iako je sama kraljica ubrzo počela pokazivati zanimanje za hrvatske procese protiv vještica u kojima su se provodile brojne zloporabe i nezakonitosti.

Tako „1752. hrvatski ban grof Karlo Batthyany piše iz Beča, po zapovijedi kraljice Marije Terezije, namjesniku grofu Erdodyju“[139] kako vladarica zapovijeda da se svi spisi koji se tiču 'vještica' podnesu njoj, kako bi ih ona mogla dati na pregled učenim ljudima. No, taj kraljičin zahtjev nije bana potaknuo da namjesniku naredi da barem privremeno obustavi progone.

Zbog toga je kraljica 1756. za područje Hrvatske izdala sličnu odredbu koja je već 16 godina vrijedila za austrijske nasljedne zemlje. Prema toj su odredbi hrvatski sudovi i dalje mogli voditi procese protiv vještica i čarobnjaka te donositi osude, ali te osude nisu mogli izvršavati prije kraljičine potvrde. „Tu je odredbu Hrvatski sabor ozakonio člankom br. 6. iz 1756., čime je Marija Terezija dobila kontrolu nad procesima protiv vještica u Hrvatskoj.“[140] No, kraljica je 1758. donijela novu odredbu

[138] Na istome mjestu.

[139] Michelet, J., nav. dj., str. 328.

[140] Na istome mjestu.

prema kojoj sudovi u Hrvatskoj i Slavoniji nemaju uopće prava voditi procese protiv čarobnjaštva bez posebne kraljičine dozvole. „To je bilo dovoljno da hrvatski sudovi odustanu od progona jer bi trošili vrijeme i novac na komunikaciju i transport do Beča, pri čemu bi optuženici vrlo vjerojatno naposljetku bili oslobođeni.“[141] Pa se tako nakon 1758. u spisima i raznim dokumentima rijetko više mogu naći zapisi o procesima protiv zločina čarobnjaštva na hrvatskom tlu. Ti su procesi na taj način u Hrvatskoj potpuno prestali, a da nisu bili u potpunosti formalno ukinuti i zabranjeni.

„Zadnji dokumentirani slučaj suđenja vještice primjenom torture, uz prisustvo zakona dogodio se u hrvatskim krajevima 50-ih godina 18. stoljeća, u trenutku kada se zapadna Europa uglavnom bavi znanošću, istraživanjem svijeta i počecima industrijske revolucije. Bio je to slučaj koji se, dakle, 1758. dogodio na području Zagreba protiv optužene Magde Herucine Logomer. Nju je, naime, njezina susjeda Eva Oblačić optužila da ju je Magda uznemiravala dok je imala groznicu, leteći oko nje pretvorena u muhu.“[142]

Nakon što je Marija Terezija saznala za taj slučaj, odmah je poslala pismo banu Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, grofu Franji Nadasdyju, da se što prije u Beč dovede optužena Magda Herucina Logomer.

Magda, kojoj se sudilo jer se povremeno pretvarala u muhu i zatim uznemiravala susjedu, izmučena i iscrpljena dovedena je u Beč. Tamo je smještena u kliniku i predana na proučavanje cijenjenom liječniku Van Swietenu i ostalom liječničkom konziliju koji je potvrdio da se osumnjičena ne pretvara u muhu kao što je za to bila optužena.

Liječnicima je trebalo jako dugo da Magdu barem donekle izliječe od posljedica mučenja koje je preživjela. Liječnik Van Swieten je zato u svom opširnom izvješću kraljici oštro osudio stravično mučenje i iznio analizu besmislice i nebuloze hrvatskog sudstva. Nakon dugog oporavka Magda je puštena iz bolnice, a banu je upućeno pismo kojim se strogo i izravno naređuje da se Magdi iz Beča omogući siguran put do kuće i miran boravak.

[141] Na istome mjestu.

[142] Na istome mjestu.

„Sudbina Magde inspirirala je novinarku i književnicu Mariju Jurić Zagorku da napiše roman “Gričke vještica”. Herucina je tako postala njezina besmrtna junakinja Kontesa Nera.“[143]

Ali ni pismo Marije Terezije upućeno hrvatskom banu, grofu Ferencu Nadasdyju, od 9. lipnja 1758., o predmetu križevačke građanke Herucine koja je optužena i mučena kao vještica, ne sadrži načelnu zabranu takvih procesa. No, taj kraljičin dopis je ipak bio od vrlo dalekosežne važnosti za daljnje procesa protiv 'vještica' u Hrvatskoj, ali se iz njega jasno može vidjeti da se njime procesi protiv čarobnjaka u Hrvatskoj načelno ne ukidaju. Takvo bi ukinuće pretpostavljalo odluku kraljice da odbaci cjelokupni pojam demonskog čarobnjaštva, a zna se da to ona nije nikada učinila, nego je naprotiv, još deset godina nakon spomenutog akta iz godine 1758. izričito potvrdila svoje načelno vjerovanje u mogućnosti da ljudi uz pomoć demona vrše čarobnjačka djela. Kraljičin akt izdan 9. lipnja 1758. godine davao je mogućnost započinjanja procesa protiv čarobnjaka u Hrvatskoj uz posebno kraljičino dopuštenje, koje se nijedan hrvatski sud vjerojatno nije usudio zatražiti. Koliko je danas poznato, nakon 1758. u Hrvatskoj više nije zabilježen nijedan proces zbog zločina čarobnjaštva. No, ne odbacuje se mogućnost da su se procesi protiv vještica vodili i kasnije, postoje čak i neki pisani dokazi koji na to ukazuju. Jedan od njih je onaj u kojem je navedeno da se „zakonski članak protiv vještičarenja upotrijebio još jednom na početku 20. stoljeća protiv liječnika i teozofa koji je dovodio u pitanje božansko proviđenje i dogmu Rimokatoličke crkve.“[144]

Napokon je mnoštvo ljudi uvidjelo koliko je nenormalno ubijati žene i muškarce pod optužbom da su vještice i vješci. Među njima bio je i „isusovački svećenik Friedrich Spee, koji je kao ispovjednik pratio do mjesta spaljivanja brojne optužene vještice koje su spaljene žive ili su pak netom prije spaljivanja pogubljene, pa tek onda na lomači spaljene. Spee je 1631. godine napisao kako smatra da nijedna od tih osoba nije bila kriva za optužbe zbog kojih je bila ubijena. Također je upozoravao da ukoliko se procesi protiv progona vještice nastave, da će Zemlja biti u potpunosti opustošena. Liječnici su, pak, u međuvremenu počeli dolaziti do zaključka da razni

[143] Na istome mjestu.

[144] Na istome mjestu.

napadaji popraćeni grčenjem tijela mogu biti znak bolesti, a ne dokaz da je osoba opsjednuta zlim silama.“[145] Tako se u 17. stoljeću znatno smanjio broj sudskih procesa, a do sredine 18. stoljeća progon vještica gotovo je prestao.

[145] Na istome mjestu.

10. ZAKLJUČAK

Procesi progona vještica donijeli su veliku štetu čovječanstvu, jer se nedužne ljude, ponajviše žene, iz čiste zlobe ubijalo i spaljivalo. Najveću ulogu u procesi protiv vještica odigrala je Crkva, koja bi inače trebala poticati ljude na sklad, ljubav i mir, usmjerila ih je ka ubijanju, mučenju i patnji.

U vrijeme kada su žene smatrane manje vrijednima, kada se na njih gledalo samo kao na kućnu radnu snagu, tako bespomoćne postaju još i žrtvama praznovjerja. Fascinira činjenica kako se nitko tada nije upitao ili nije želio upitati, bi li stvarno žene živjele u svakodnevnom strahu da su im dodijeljene natprirodne moći u trenutku sklapanja saveza sa Sotonom.

Spaljivanja i mučenja su po svemu što je u ovom radu navedeno, bili samo sredstvo kontrole tadašnjeg društva. Svatko tko se nije uklapao u društvo bio je sumnjiv i naposljetku optužen za čarobnjaštvo. Bilo je to i idealno sredstvo osvete svojem neprijatelju, s obzirom da dokazi o počinjenom kazenom djelu nisu bili potrebni.

Suđenja su bila samo formalnost, ishod se ionako već unaprijed znao, bilo je samo pitanje hoće li optužena osoba prilikom mučenja priznati zločine koji joj se stavljaju na teret ili će ju se i bez toga osuditi na smrt spaljivanjem. Mnogi su priznali svoje navodne zločine samo kako bi ih se prestalo mučiti. Mučenja su bila zastrašujuća, trajala su i po nekoliko sati. Sprave za mučenje morao je zasigurno osmisliti neki jako bolestan um, jer su te sprave ljude sakatile na najgore moguće načine i donosile im najgore moguće boli. Ne čudi zato činjenica kako su mnoge žene već i prije nego što su mučene, počinile samoubojstvo, samo kako bi se spasile od patnje koju se znale da će prilikom mučenja proživljavati.

Bilo kako bilo, bitno je da se te žrtve nikada ne zaborave, ako ništa drugo, onda kao opomena koliko ljudi mogu biti – pa i oni koji su bili naši najbliži preci, odvojeni od nas tek nekoliko generacija – okrutni i surovi u svojem neznanju, nečasnim namjerama ili pogrešnim interpretacijama religijskih dogmi.

11. POPIS LITERATURE

Babić, Jasna, *Vještice oko Velikog Gradišća*, Biakova, Zagreb, 2015.

Bayer, Vladimir, *Ugovor s đavlom: procesi protiv čarobnjaka u Europi a napose u Hrvatskoj*, Zora, Zagreb, 1953.

Čiča, Zoran, *Vilenica i vilenjak: sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica,* Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2002.

Institoris, Heinrich - Sprenger, Jacob, *Malleus Maleficarum: malj koji ubija vještice*, Stari grad, Zagreb, 2006.

Michelet, Jules, *Vještica*, preveo Ivan Jurišić, Slovo, Zagreb, 2003.,(prvo izdanje: E. Dentu Libraire, Paris, 1862.)

Muzur, Amir, „Vještice i vampiri Liburnije i Istre*", Hrvatska revija: časopis Matice hrvatske*, vol. 3, ožujak 2003., br. 2., str. 121. – 124.

Orlić, Drago, *Štorice od štrig i štriguni,* Zoro, Zagreb, 2008.

Perić, Boris – Pletenac, Tomislav, *Fantastična bića Istre i Kvarnera*, Vuković&Runjić, Zagreb, 2008.

Vukelić, D., „Utjecaj Katoličke crkve na svjetovne progone vještica u Zagrebu u ranom novom vijeku", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 41., Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: FF-press, Zagreb 2009., str. 201 – 208.

Online izvori:

„Inkvizicija u Hrvatskoj“, *Wikipedia*; dostupna na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Inkvizicija_u_Hrvatsko (15. kolovoza 2017.)

„Na udaru malja“, *Hrvatska revija*; dostupno na: http://www.matica.hr/hr/354/na-udaru-malja-21082 (15. kolovoza 2017.)

„Progon vještica – mračno doba ljudske povijesti“, *JW.ORG;* dostupno na: https://www.jw.org/hr/izdanja/casopisi/g201405/progon-vjestica-mracno-doba/ (15. kolovoza 2017.)

„Progoni vještica na zagrebačkom području“, *Matica hrvatska*; dostupno na: http://www.matica.hr/hr/355/progoni-vjestica-na-zagrebackom-podrucju-21078/ (15. kolovoza 2017.)

„Prve Zagrepčanke koje su spaljene i još 8 nepoznatih stvari o vješticama“, *Telegram*; dostupno na: http://www.telegram.hr/zivot/imena-prvih-zagrepcanki-koje-su-spaljene-i-jos-8-stvari-koje-niste-znali-o-hrvatskim-vjesticama/ (15.kolovoza 2017.)

„Tortura“, *Hrvatska enciklopedija;* dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27486 (15. kolovoza 2017.)

„Vještica“, *Hrvatska enciklopedija*; dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64993 (15. kolovoza 2017.)

„Vještičja stolica“; dostupno na: https://slobodni.net/t6015/ (15. kolovoza 2017.)

„Zagrebačka vještica: Optužili ju da se pretvorila u muhu“, *Express;* dostupno na: https://www.express.hr/life/zagrebacka-vjestica-optuzili-ju-da-se-pretvara-u-muhu-1927 (15. kolovoza 2017.)

12. SAŽETAK

Ovaj diplomski rad bavi se tematikom progona vještica u Hrvatskoj, kao i u Europi u srednjem i početkom novog vijeka. Na početku rada definira se pojam vještice te predodžbe o njihovom djelovanju. S obzirom da je Crkva bila ta koja je pokrenula histeriju progona vještica i da se u početku jedino ona bavila tom problematikom, prikazat ćemo kako se s vremenom time počinju baviti i svjetovne vlasti. U radu su izneseni zakoni, dokumentirani zapisi, priručnici i knjige značajni za procese protiv vještica. Isto tako, daje se osvrt na djelovanje inkvizicije i sudskih postupaka protiv heretika, kao i oblike torture korištene prilikom ispitivanja optuženih. Na kraju rada osvrćemo se na prestanak progona u Hrvatskoj te zaključujemo kako je razlog masovnih progona bilo praznovjerje i ljudska zloba.

13. SUMMARY

This thesis deals with the persecution of witches in Croatia and Europe in the Middle Ages and the early Modern Age. The thesis begins by defining the term 'witch' and the conception of their actions. Given the fact that the Church was the one that initiated the hysteria of witch persecution, and was the only one dealing with this problem at the beginning, we will show how the secular authorities began to engage with the problem. The thesis presents laws, documentary records, manuals and books relevant to the witchcraft process. It also gives an overview of the Inquisition actions and court procedures against the heretics, as well as the forms of torture used in the investigation of the accused. At the end of the thesis we give an insight on the ending of the persecution in Croatia and we conclude that the reason for the massive persecution was superstition and human malice.

Pregledala: A. Beletić, prof.